

Veřejný ochránce práv

si Vás dovoluje pozvat
na odborný seminář

Péče o ohrožené děti a jejich rodiny

který se koná

dne 5. dubna 2012

pod záštitou Stálé komise pro rodinu a rovné příležitosti

v místnosti „Státních aktů“

Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Sněmovní 4, Praha 1

Ochránce provádí od roku 2006 tzv. systematické návštěvy míst, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě. Je lhostejno, zda k omezení svobody dochází na základě rozhodnutí veřejné moci nebo v důsledku závislosti člověka na poskytované péči. Cílem návštěv je posílit ochranu těchto osob před špatným zacházením. Touto činností ochránce naplňuje požadavky Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Ochránce informuje Poslaneckou sněmovnu Parlamentu České republiky, ale také veřejnost o své činnosti a poznatcích.

Cílem semináře je seznámit poslance a poslankyně, zástupce dotčených ministerstev a krajských samospráv s výsledky návštěv, které v předchozím roce probíhaly v dětských domovech a výchovných ústavech. Zjištění, prezentovaná na semináři, budou s přispěním dalších přednášejících zasazena do širšího rámce. Nebude tedy hovořeno pouze o podmínkách v zařízeních, ale především o právech dětí a o právu na rodinný život.

K účasti jsou pozváni také zástupci ministerstev, zástupce Ústavního soudu, zmocněnkyně vlády pro lidská práva, vládní zmocněnec pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, ředitelka Českého výboru pro UNICEF, zástupci krajů, dětských domovů a výchovných ústavů, nevládní organizace a mladí lidé, kteří v dětských domovech žijí nebo je nedávno opustili.

RÁMCOVÝ PROGRAM SEMINÁŘE

5. dubna 2012

9:00 – 9:30 Registrace účastníků

9:30 – 10:00 Úvodní slovo:
Pavel Varvařovský, veřejný ochránce práv

Helena Langšádlová, předsedkyně Stálé komise pro rodinu a rovné příležitosti

Monika Šimůnková, zmocněnkyně vlády pro lidská práva

David Kafka, náměstek ministra práce a sociálních věcí pro sociální a rodinnou politiku

10:00 – 11:30

I. blok – ZJIŠTĚNÍ ZE SYSTEMATICKÝCH NÁVŠTĚV OCHRÁNCE, POVINNOSTI STÁTU A PRÁVO NA RODINNÝ ŽIVOT

- Petra Zdražilová, Kancelář veřejného ochránce práv
- Věduna Bubleová, Středisko náhradní rodinné péče
- Faisal Husseini, Ústavní soud
- Miloslav Macela, Ministerstvo práce a sociálních věcí
- Mladí lidé, kteří vyrostli v dětských domovech

11:30 – 12:30 Přestávka na oběd

12:30 – 14:00

II. blok – SYSTÉM NÁHRADNÍ PÉČE O DĚTI V PRAXI

- Pavel Podivínský, vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí, Olomoucký kraj
- Jiří Brýdl, radní pro sociální péči, Pardubický kraj

- Miloslav Čermák, náměstek hejtmana pro oblast sociálních věcí, Karlovarský kraj
- Petr Zmuda, Dětský domov Karlovy Vary a Ostrov
- Patrik Matoušů, Výchovný ústav Klíčov

Příloha: Materiál Kanceláře vládního zmocněnce pro zastupování před ESLP

Úvodní slovo JUDr. Pavla Varvařovského, veřejného ochránce práv

Jak určitě víte, působnost veřejného ochránce práv spočívající v provádění systematických návštěv ho nedoprovází od začátku. Je to agenda, která byla svěřena veřejnému ochránci práv v roce 2006. Snad mi to můj předchůdce odpustí, musím připomenout, že o tuto působnost příliš nestál. Troufám si říci, že tým lidí, který se v mé kanceláři této agendě věnuje, dělá práci, jak nejlépe umí. Samozřejmě je to agenda, při které nenavštěvují toliko dětské domovy, respektive jiná zařízení pro děti, ale všechna místa, kde jsou lidé, řekněme nepříliš dobrovolně, nebo zcela nedobrovolně.

Všichni se shodnou na tom, že největším, nejvyšším zájmem v problematice, o které bude řeč, je zájem dítěte. Všichni znáte ta slova, že vždy má být na zřeteli blaho a zájem dítěte. Tyto pojmy jsou pojmy neurčité. Je třeba, aby je praxe naplnila určitým obsahem. Ze své čtyřicetileté právnické anabáze si troufám říci, že dost často se stává, že v moderní společnosti stát jakoby zapomíná, že do práv uvnitř rodiny by měl zasahovat jenom v případech nezbytně nutných. Že by měl být zdrženlivý, že by měl tolerovat právo dítěte na to vyrůstat především ve svém přirozeném prostředí, byť to prostředí je ne vždy takové, jak nějaký optimální model předpokládá.

Když bych to uvedl na konkrétním případě. Někdy dítě se svými rodiči žije v prostředí, řekl bych v bytě, nebo dá-li se to vůbec bytem nazvat, které je nevalné úrovně, ale já jsem pevně přesvědčen, že by k odnímání dítěte z tohoto prostředí jen proto, že jsou tam nevalné, nebo dokonce mizerné hygienické podmínky, nemělo být přikračováno, řekl bych bez uzardění, neboť mé pevné přesvědčení je takové, že dítě bude raději žít se svými rodiči ve stanu v poušti a bez vody, protože bude se svým tátou a svou mámou.

Možná to zcela nesouvisí s tématem této konference, ale vždy bych si přál, aby při aplikaci všech zákonů, které se týkají vztahů mezi rodiči a dětmi a práva státu do těchto vztahů zasahovat, bylo ctěno základní výkladové pravidlo Listiny základních práv a svobod, že při výkladu všech ustanovení, která zasahují do základních lidských práv, má být šetřeno jejich podstaty a smyslu. To znamená, že je-li stát na pochybách, zda něco může nebo nemůže, měl by postupovat zdrženlivěji, tedy do konkrétního práva by zasáhnout neměl, případně by mě být jeho zásah co nejmírnější.

Úvodní slovo Mgr. Heleny Langšádlové, předsedkyně Stálé komise pro rodinu a rovné příležitosti

Úvodem bych chtěla říci, že platí, že každá společnost je tak vyzrálá, jak se zajímá a dovede starat o ty nejohroženější skupiny. K těm nejohroženějším skupinám jistě patří ohrožené děti. Zejména ty děti, které vyrůstají v ústavním prostředí.

Chtěla bych velice poděkovat panu veřejnému ochránci práv a celé jeho kanceláři, že tomuto tématu věnují velkou pozornost, a to nejenom s profesionálním přístupem, ale s přístupem mimořádně empatickým.

Toto je asi patnáctý, dvacátý seminář na téma ohrožené děti, kterého mám možnost se v posledních měsících zúčastnit. Každá diskuse přinesla mnoho nového a rozšířila pohled na tuto tematiku. Jsme v situaci, kdy je velká vůle změnit přístup k této skupině – ke skupině ohrožených dětí. V tuto chvíli se na půdě Poslanecké sněmovny projednává zákon o sociálně-právní ochraně. O tomto tématu je již diskutováno několik měsíců. Chtěla bych vyjádřit pevné přesvědčení, že se nejedná o žádné unáhlené kroky, ale naopak o uvážlivý postup. Naší prioritou je změnit práci s biologickou rodinou, udělat vše proto, aby děti mohly vyrůstat ve svém přirozeném prostředí, protože jak tady zmínil již pan veřejný ochránce práv, je to základní a nejpřirozenější. Měli bychom o to všichni usilovat.

Je také pravdou, že je naší velkou snahou a velkým přáním, aby co nejvíce dětí vyrůstalo v rodinném prostředí, takže bychom si velmi přáli, aby před ústavním prostředím dostávala přednost pěstounská péče. Neznamená to však, že bychom mohli jakkoliv ustoupit před tím, aby byli vybíráni kvalitní pěstouni. Myslím, že jsme si všichni vědomi této odpovědnosti, že je potřeba pěstouny dobře vybírat, dobře připravovat a dobře při jejich službě provázet. Věřím, že se nám to společným úsilím podaří, a že co nejvíce dětí bude mít šanci vyrůstat v rodinném prostředí.

Úvodní slovo Mgr. Moniky Šimůnkové, zmocněnkyně vlády pro lidská práva

Chtěla bych poděkovat panu veřejnému ochránci práv, všem jeho kolegům a paní poslankyni Langšádlové za uspořádání dnešního semináře. Chtěla bych speciálně ještě jednou poděkovat panu veřejnému ochránci práv a jeho kolegům za výzkum, který provádějí. Samozřejmě je to v rámci jejich stanovené činnosti, ale myslím si, že je to velmi důležité. To, co zde dnes bude prezentováno, ukáže určitý pravdivý obraz o tom, jak to skutečně v ČR je, jak je to s právy dětí např. v ústavní péči a jestli je stále něco, co můžeme zlepšovat.

Ráda bych řekla, že z pozice zmocněnkyně vlády pro lidská práva jsem již na začátku deklarovala, že práva dětí budou jednou z mých priorit. To jsem se snažila v rámci prvního roku svého působení realizovat ať již kampaní proti sexuálnímu zneužívání dětí, tak i ostatními aktivitami a samozřejmě podporou reformy a transformace, o které se mluví. Předtím jsem působila takřka sedm let v neziskovém sektoru v oblasti ochrany práv dětí a proto přesně a detailně vím, o co se jedná. Ten prostor a terén mám zmapovaný, takže vím, o čem dnes všichni mluvíme a co chceme změnit.

Poté jsem již jako zmocněnkyně vlády byla v květnu loňského roku v Ženevě, kde jsme obhajovali Úmluvu o právech dítěte a byli jsme konfrontováni s tím, jak jí plníme. Snažili jsme se zaujmout postoj, který říká, že Česká republika toho za poslední léta mnoho udělala, ale k takovým zásadním věcem, jako např. snížení počtu dětí v ústavní péči, větší důraz na zájem dítěte ve všech rozhodováních a ve všech řízeních, které se ho týkají, větší vyslyšení názoru dítěte, zatím ještě nedošlo. Mimo jiné zde bylo hovořeno i o tom, že naplňování Úmluvy o právech dítěte, není systematicky koordinováno. Je zásadní nedostatek, který je zde již delší dobu, a to, že péče o ohrožené děti je stále ještě roztržena mezi několik ministerstev, i když v současné době probíhají velké změny. Skutečně Ministerstvo práce, sociálních věcí, zdravotnictví a školství mají mezi sebou stále ještě rozdělenou problematiku, která se týká ohrožených dětí.

Další věcí, která stále přetrvává, je velký počet dětí na jednoho sociálního pracovníka. Dále nejednotnost, metodika vedení sociálních pracovníků, a také to, co je kritizováno, vysoký počet dětí umístovaných do ústavní péče jenom ze sociálně-ekonomických důvodů a z důvodu bytové nouze. V této návaznosti je samozřejmě nutno mluvit o tom, zda by u nás měl vzniknout nějaký ucelený systém a koncepce sociálního bydlení ve smyslu, že těmto rodinám, aby nebyli rodiče nuceni dát své děti do ústavní péče, bude v určitém smyslu alespoň minimálně pomoheno.

Jsem ráda, že dochází k zásadním změnám v iniciativách a aktivitách Ministerstva práce a sociálních věcí, které já sama ze své pozice velmi oceňuji, a to i v návaznosti na doporučení Výboru pro práva dítěte OSN, která jsme projednávali nedávno na vládě, a která jsme koordinovali i s MPSV, tak aby i ta relevantní doporučení byla koordinována určitým způsobem MPSV a to i třeba ta, která určitým způsobem nespádají do jeho pravomocí.

Mimo novel zákonů, které se zde projednávají (novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, o ústavní péči, národní strategie ochrany práv dětí), existuje ještě jeden dokument, který hovoří v podstatě o tomtéž. Je to Strategie boje proti sociálnímu

vyloučení, která obsahuje mnoho opatření a mnoho ministerstev má kompetence k plnění těchto opatření. Opatření v oblasti sociálních služeb se také týkají toho, že by co nejméně dětí mělo být umísťováno do ústavní péče na základě ekonomických a bytových důvodů.

Musím říci, že mám trochu obavy ohledně kvality pěstounů. Je nutné, abychom si uvědomili, že všechny děti, které jsou umísťovány do ústavní péče, bývají děti, které většinou zažily nelehké dětství a jsou to děti náročnější na výchovu. Tím pádem je důležité vyvinout větší nároky a požadavky na kvalitu pěstounů, kteří si je budou brát do své péče. To považuji za velmi důležité.

Vyjádřím naději ze své pozice i z pozice Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva, že máme šanci změnit po mnoha letech systém péče o ohrožené děti v ČR a že třeba při příštím projednávání o tom, jak plníme Úmluvu o právech dítěte před výborem OSN, budeme moci skutečně říci, že zde došlo k velkému pokroku.

Úvodní slovo Ing. Davida Kafky, náměstka ministra práce a sociálních věcí pro sociální a rodinnou politiku

Jsem rád, že jsem byl pozván na tento seminář, protože to ukazuje, že na téma práv dětí a péče o ohrožené děti se klade stále větší důraz a dostává se do popředí zájmu veřejnosti, jak odborné, tak i laické.

Už se zde mluvilo o reformě systému péče o ohrožené děti, která má legislativní formu ve velké novele zákona č. 359 o sociálně-právní ochraně dětí. Pokud jste měli možnost se s touto novelou seznámit, tak víte, že to je velmi rozsáhlý text, který se dotýká téměř všech oblastí, kde jsme cítili, že je potřeba něco upravit, dodělat a některé zanedbanosti vrátit do rozumnějších kolejí. Jsou to závazné postupy příslušných orgánů, standardy kvality práce, rozvoj pěstounské péče, a to i pěstounské péče na přechodnou dobu. Novela zakotvuje zvýšení podpory pěstounů při jejich činnosti, a to formou nejen finančního zajištění, ale také vytváření podpůrných a odlehčovacích služeb. Věřím tomu, že tento rozsáhlý text výrazně přispěje k tomu, o čem se tady bude diskutovat. Jak mám možnost sledovat projednávání ve výborech, tak se tento text setkává s velkou pozorností, s velkým zájmem. Řada poslanců již přišla i s dalšími nápady jak tento text dopracovat.

Druhou, neméně důležitou věcí je Národní strategie ochrany práv dětí. Ta je také přijata a od konce měsíce března je ve vnějším připomínkovém řízení i Akční plán k naplnění této strategie. Doufám, že z tohoto dlouhodobějšího pohledu budeme mít rámeček, ve kterém se téma, o kterém jsem hovořil a kvůli kterému jsme tady, bude moci posouvat dále. Aby se všechna tato opatření mohla prakticky realizovat, čekáme, že od poloviny roku spustíme individuální projekt, který se jmenuje Systémová podpora procesu transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny. Chtěli bychom najít i finanční rámeček, který by všechna ta opatření umožnil začít realizovat. Při všech dokumentech a novelách jsme vycházeli nejen z vlastních zkušeností a dostupných analýz, mezinárodních doporučení a statistik, ale i ze zjištění, která Kancelář veřejného ochránce práv publikuje a která jsou podle nás objektivními daty, která systematicky vyhodnocují terén, na kterém se v současné době i v budoucnosti sociálně-právní ochrana dětí bude odehrávat.

Jsme připraveni v rámci realizovaných opatření všechna doporučení, která z těchto návštěv a šetření vycházejí, do našich norem zohledňovat. Myslím si, že tento nezávislý pohled je pro nás jako pro instituci, která má zákonodárnou aktivitu velmi důležitý a moc si ho vážíme. Tím, že se schválí všechny dokumenty, vykročíme na další etapu. Vykročení znamená i závazek dalších kroků.

I.blok – Zjištění ze systematických návštěv ochránce, povinnosti státu a právo na rodinný život

Petra Zdražilová

Kancelář veřejného ochránce práv

Mým úkolem je představit to, o čem se tady hovoří, tzn. poznatky veřejného ochránce práv ze systematických návštěv školských zařízení v roce 2011.

Pan doktor Varvařovský tady již v krátkosti nastínil, od kdy provádíme systematické návštěvy. Pouze doplním, že je to jeden ze závazků, který vyplývá České republice z Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Opční protokol formuloval povinnost pro státy, které jej ratifikovaly, zřídit nezávislý orgán, který bude sledovat dodržování práv osob, které jsou nějakým způsobem omezeny na osobní svobodě. Nenavštěvujeme jen dětská zařízení, ale jsou to např. i věznice, policejní cely, psychiatrické léčebny. V současné době probíhají návštěvy diagnostických ústavů, středisek výchovné péče. Byly dokončeny návštěvy kojeneckých ústavů a dětských psychiatrických léčeben, případně dětských oddělení v psychiatrických léčebnách. Poznatky z těchto dvou posledně jmenovaných zařízení se v současné době zpracovávají. Navštěvujeme i soukromá zařízení, a to i taková zařízení, která se například tváří jako zařízení sociálních služeb, ale jmenují se hotely, sanatoria apod.

Je také důležité říci, jak návštěvy probíhají, protože to svým způsobem ovlivňuje, co můžeme při návštěvách zjistit. Návštěvy jsou vždy neohlášené, tzn., že vedení zařízení, pan ředitel, paní ředitelka, nás vidí poprvé až přede dveřmi. Jsou vícedenní, v některých zařízeních probíhají i noční návštěvy. K některým návštěvám zveme experty, ať už jsou to psychologové, speciální pedagogové, psychiatři, pedopsychiatři apod. Během návštěvy si zařízení prohlédneme, provádíme rozhovory s personálem, s osobami umístěnými v tomto zařízení, vždy v soukromí. Máme právo studovat dokumentaci, a to i zdravotnickou. Pořizujeme si fotodokumentaci, pochopitelně bez fotografií dotčených osob. Co se týká návštěv dětských zařízení, probíhaly způsobem, který jsem naznačila. Vzhledem k tomu, že ochránce sledoval i důvody umístění dětí, tak jsme v některých případech šetření rozšířili i na činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Bylo to zejména v případech, kdy jsme měli pochybnosti o tom, jestli sociálně-právní ochrana dětí funguje tak jak má. Bylo to v případech, kdy došlo např. k roztržení několika sourozenců.

Co je vlastně cílem těchto návštěv? Je to prevence špatného zacházení. Pojem špatného zacházení není nikde v zákoně vymezen, ač se v několika právních normách objevuje. V důvodové zprávě k zákonu o veřejném ochránci práv se dočtete, že po formální stránce je špatné zacházení porušení mezinárodních úmluv, zákonů, podzákoných právních předpisů, např. i lege artis postupů nebo standardů. Po materiální stránce špatné zacházení může spočívat v mučení, krutém, nelidském zacházení. S tím jsme se prozatím nesetkali, ale může to být samozřejmě např. i porušování práva na soukromí, na respektování lidské důstojnosti. V zařízeních de facto je to např. posilování závislosti na poskytované péči člověka, čímž se jeho šance na opuštění toho zařízení, popř. vedení samostatného života, pochopitelně snižuje. Cílem návštěv je také nastavení určitého minimálního standardu zacházení s osobami omezenými na svobodě tak, aby nedocházelo k porušování jejich práv.

Konkrétně k návštěvám školských zařízení. První návštěvy se uskutečnily v roce 2006. Pozornost byla věnována zařízením pro výkon ochranné výchovy. Souhrnná zpráva byla vydána v roce 2007. Můžeme srovnávat, co se od té doby podařilo a co se nepodařilo. Musím konstatovat, že k nějakým výraznějším systémovým změnám nedošlo. To ať na úrovni zařízení, na úrovni samospráv, tak na úrovni ústřední. Pokud jsme se setkali s případy dobré praxe, jde o případy, kdy se o dobrou praxi zasloužili jednotlivci. Není to odraz nějaké systémové změny. I v návaznosti na to jsou pak formulována doporučení, která najdete na konci toho dokumentu, který máte ve složce ([Standardy péče o ohrožené děti a jejich rodiny](#)). Tímto děkuji panu náměstkovi Kafkovi, který deklaroval, že řada doporučení je již realizována v rámci připravovaných novel zákona o sociálně-právní ochraně dětí a částečně i zákona o ústavní a ochranné výchově.

Minulý rok proběhla návštěva ve dvanácti dětských domovech, dvou dětských domovech se školou a devíti výchovných ústavech. Špatné zacházení bylo konstatováno v šesti případech. Ani v jednom případě to nebylo pouze na základě jedné skutečnosti. Vždy se jednalo o kumulaci několika faktorů, např. nedostatečné materiální podmínky, příliš restriktivní režim zařízení, nerespektování práva na soukromí, v některých případech neoprávněné zasahování do práva na rodinný život, nezákonně ukládaná opatření ve výchově, posilování závislosti dětí na poskytované péči. Po formální stránce např. nedostatky ve správních řízeních, která ředitelé domovů, příp. diagnostických ústavů vedou.

Primární pochybení je dle mého názoru na straně státu, který je garantem respektování práv dětí v celé jejich šíři. Protože se nedomnívám, že největším problémem jsou podmínky v zařízeních, ale to že se děti do zařízení dostávají. Jedním z důvodů je i nedostatek preventivních služeb pro ohrožené rodiny. Některé sociální pracovníce jsou přetížené, tím pádem nemají čas pracovat s ohroženými rodinami. Neexistuje dostatek ambulantních, terénních, preventivních služeb, aby pomohly ohrožené rodině tak, aby dítě nemuselo být odebráno. I když je dítě již umístěno v zařízení, měla by sociální práce směřovat k tomu, aby se co nejdříve mohlo vrátit k rodině. Praxe je však taková, že po dobu, co je dítě v zařízení, se s rodinou téměř vůbec nepracuje, tudíž se podmínky ani zlepšit nemohou a dítě se do rodiny nemůže vrátit.

V materiálech také naleznete analýzu soudních rozhodnutí, na jejichž základě jsou děti v zařízeních. Z těch vyplývá, že 11% dětí je tam čistě ze sociálních důvodů. To znamená z bytových důvodů, z důvodů špatných materiálních podmínek apod.

Také chybí efektivní kontrola dodržování práva na rodinný život u všech orgánů veřejné moci, včetně zařízení. Směrnice OSN o náhradní péči o děti popisuje, jak by měla kontrola práv dětí probíhat, tak aby byla efektivní. V naší republice práva dětí sleduje mnoho institucí a orgánů, včetně práv dětí v zařízeních. Je to např. veřejný ochránce práv, orgány sociálně-právní ochrany dětí, dozoroví státní zástupci, Česká školní inspekce, případně zřizovatelé. Všechny tyto instituce a orgány sledují určitou výšeč ochrany práv dětí. Žádná z těchto institucí se nepodívá na ochranu práv dětí v celé její šíři. Nezjišťuje, jestli je dítě skutečně do zařízení umístěno odůvodněně, jestli skutečně byly vyčerpány všechny možnosti, zda je pracováno s rodinou tak, aby se dítě mohlo ze zařízení vrátit.

Dochází k nerespektování judikatury Evropského soudu pro lidská práva, který Českou republiku již několikrát odsoudil za to, že děti umísťuje do zařízení pouze ze sociálních důvodů. Kritizoval také to, že OSPOD, který podává návrh na odnětí dítěte z rodiny, je současně jeho procesním zástupcem a má hájit jeho zájmy. Dle mého názoru není zajištěn takový model náhradní péče, který neznamená narušení, příp. přetrhání rodinných vazeb. Tento bod se bude prolínat zbytkem mé prezentace, protože souvisí s mnoha faktory. Ať už je to umístění zařízení, tzn., jedná se často o velká zařízení, někdy jsou to zařízení v malých vesnicích na okrajích měst. Dochází k rozdělování dětí, včetně sourozenců podle věku, podle toho, jestli mají zdravotní postižení nebo nemají, příp. mají problémy v chování. Služby, které jsou k dispozici, nereagují na potřeby dítěte, ale dítě se musí přizpůsobit tomu, co je zrovna k dispozici. Když budete mít čtyři sourozence, jeden bude mít jeden rok a půjde do kojeneckého ústavu. Druhý bude mít pět let a půjde do dětského domova. Třetí bude mít osm let, ale bude mít problémy v chování a půjde do dětského domova se školou. Čtvrtý sourozenec bude mít šestnáct let a půjde do výchovného ústavu. A mohou mít také pátého sourozence, který má zdravotní postižení a ten půjde do zařízení sociálních služeb. Takže vlastně služby, které máme k dispozici, nereagují na potřeby dítěte. Také je nutno podotknout, že když už dochází k rozdělování sourozenců, tak je vyvíjena minimální aktivita k tomu, aby se sourozenci vídali a v minimálně jednom případě, a věřím, že jich je daleko více, děti nevěděly, že vůbec nějaké sourozence mají. Jak jsem již zmiňovala, část zařízení jsou velká zařízení, která nejsou začleněná do běžné komunity, což samozřejmě ztěžuje, v některých případech znemožňuje, zachování rodinných vazeb. Velká část rodin jsou rodiny sociálně slabé. Pokud mají děti umístěné v různých částech republiky, je pro ně téměř nemožné, aby děti pravidelně navštěvovaly.

V ČR by měla být hustá síť malých zařízení rodinného typu, která by reagovala na potřeby dětí. Zejména mluvím o dětech, které vyžadují zvýšenou péči a podporu, tzn. děti, které potřebují výchovně-léčebnou péči, děti se závislostmi. Nemáme zajištěnou komplexní péči o děti se závislostmi, které nemají patnáct let. Na druhou stranu dochází k vyčleňování určitých skupin dětí do specializovaných zařízení, u nichž pro tento postup není důvod. Děti se opět přizpůsobují našemu systému. Mluvím např. o nezletilých matkách s dětmi. Nevidím důvod, proč by nezletilá matka, nebo těhotná dívka nemohla zůstat v zařízení, kde pobývá několik měsíců, ale musí se stěhovat do specializovaného zařízení. Jsou to také např. nezletilé děti cizinci, kteří mluví česky, jsou plně integrovaní, pouze se ale narodili se na Slovensku. To je jediný důvod, proč je umístíme do specializovaného zařízení.

Jak jsem již zmiňovala, jsou zařízení často špatně dostupná, jsou v malých vesnicích na okrajích měst, což s sebou přináší i nedostupnost ambulantních služeb. Tudíž opět chybí sociální práce s rodinou. Jsou nedostupní někteří odborníci, např. pedopsychoiatrii.

Konečně neprovázanost systémů. Již v roce 2007 ochránce kritizoval to, že systém péče o děti je roztržěn mezi několik resortů. Není stanoven jediný resort, který by byl odpovědný za dodržování práv dětí. Takže i odpovědnost se rozměňuje a tříští. Zejména to má dopady na „hraniční děti“. Jsou to děti, které mají mentální postižení, z něhož pak pramení např. to, že pokud nejsou uspokojovány jejich potřeby, nebo není přizpůsoben režim jim na míru, bývají agresivní. Potřebují

specializovanou podporu a péči. Tyto děti nejsou zařazovány do školského zařízení, protože personál není často na péči o ně připraven. Zařízení sociálních služeb pro děti je velice málo. Domovů pro osoby se zdravotním postižením máme sice dost, ale věková hranice, od které tato zařízení přijímají klienty je často nastavena až na 18 let. Často se stává, že děti končí v psychiatrických léčebnách. Je to jenom proto, že se tři systémy nedokážou dohodnout na systému péče o tyto děti. Není také zajištěna návazná péče o děti s mentálním postižením. Jsou to např. děti, které žijí v dětských domovech se školou a musí se po ukončení povinné školní docházky řešit, jaká péče jim bude dále zajišťována. Pokud budou přemístěny do výchovného ústavu, tak se domnívám, že tam hrozí reálné riziko jejich zneužívání od ostatních dětí, protože jsou tam děti s výchovnými problémy. Problémy těchto dětí pramení z mentálního postižení. Pokud by měly být umístěny do zařízení sociálních služeb např. chráněného bydlení, narazíme opět na to, že je nedostatek těchto služeb. OSPODem tyto situace nejsou řešeny s dostatečným předstihem. Tudíž problém, jak zajistit odpovídající péči dětem zůstává na školském zařízení. To platí i v případě, kdy má dítě s mentálním postižením zařízení opustit. Upozorňujeme i na to, že je vhodné upravit způsobilost těchto dětí do budoucna, protože dovršením 18 let se stávají plně způsobilé k právním úkonům. Pokud nebude upravena jejich způsobilost, mohou být snadno zneužity. Tímto v žádném případě nenabádám, aby byly děti zbavovány způsobilosti. Doporučení ochránce směřuje vždy k tomu, aby zařízení, ve kterém dítě žije, samo podalo třeba návrh na omezení způsobilosti k právním úkonům, ale v co nejmenší míře. A to z toho důvodu, že odborníci v zařízení dítě znají nejlépe a mohou nejlépe formulovat soudu věci, které dítě zvládne, a které nezvládne. Docílit tak toho, aby omezení způsobilosti bylo stanoveno v co nejmenší možné míře.

Život v každé instituci přináší to, že se musíte přizpůsobovat chodu této instituce. Musíte se přizpůsobovat provozním a organizačním omezením, tomu, kolik je v zařízení personálu. Jste omezeni, i co se týká svého sebevyjadřování. Je to např. to, že děti v některých případech nosily erární oblečení, byly limitovány i třeba co se týká účesů, líčení apod.

Co se týká podmínek pro zachování soukromí, tak v některých případech jsou dány charakterem zařízení. Některé pokoje jsou mnohohůžkové, průchozí, slouží jako společenská místnost. Často se stává, že se nelze zamknout v koupelně, chybí sprchové závěsy. Stalo se, že probíhal dohled personálu např. při sprchování, ale ne u malých dětí, které potřebují pomoci, nýbrž i u dospívajících.

Podpora dítěte v zařízení by měla směřovat k tomu, aby se co nejvíce rozvinuly jeho sociální dovednosti. Rovněž aby bylo dítě připraveno na to, že jednou zařízení opustí. Pouze malé procento zařízení připravovalo dítě na „normální život“. Souvisí to i s tím, kde jsou zařízení umístěna. V některých zařízeních panovala dobrá praxe. Děti si ve skupinách hospodařily, měly přiděleny finanční prostředky na měsíc. Učily se hospodařit, nakupovat, praly si, žehlily, uklízely.

Co se týká přípravy na život po opuštění zařízení. Zde bych zmínila, že se často setkáváme i s tím, a možná to byl i důvod proč se zařízení stavěla, nebo vznikla na odlehlých částech v malých vesnicích, že se říká, že děti mají výchovné problémy a je třeba je ochránit před nebezpečím, které na ně číhá. Ve městech jsou to hospody, bary, diskotéky, apod. Nemyslím si, že je prozíravé dítě, které má nějaké takové

problémy zavřít „do zlaté klece“ a vypustit ho v osmnácti letech. Myslím si, že i tyto děti by měly mít právo selhat. Selhat v době, kdy mají ještě právo se vrátit do zařízení, kde jim mohou odborní pracovníci pomoci.

Podmínky pro individuální a odbornou péči opět souvisí s nedostupností, izolovaností zařízení, ale také s počtem personálu a odborníků v zařízeních. Na podzim vzešel směrem k zařízením zřizovaným ministerstvem školství požadavek na snížení stavu o 15 %, přičemž tento požadavek se neměl týkat středisek výchovné péče, což znamená, že pokud jde o výchovný ústav, dětský domov se školou a středisko výchovné péče dohromady, tím víc musel dětský domov se školou a výchovný ústav snižovat stavy personálu. A to za situace, kdy jsme téměř všem zařízením doporučovali zvýšit počet personálu. Doporučovali jsme zvýšit i počet odborníků alespoň na poloviční úvazek.

Ochránce život v zařízení také hodnotí skrze principy normality. Jsou to principy, které provází náš běžný život. Principy, které považujeme za běžné a normální. V některých zařízeních např. děti ráno vstanou, nasnídají se, jdou do prvního poschodí do školy, potom jdou na zahradu zařízení. Takže vůbec nemají možnost střídat prostředí, jak kdokoliv z nás (ráno jdeme do školy, do práce, pak trávíme volný čas ve městě, jdeme do kina, bavít se, a večer jdeme domů). Řada zařízení je pouze chlapeckých a v případě, že jsou zařízení smíšená, jsme se často setkávali s tím, že ta smíšenost je spíše formální. Chlapci jsou v prvním poschodí, dívky ve druhém a vídají se pouze na některých společných aktivitách na zahradě. Naopak jsme se v některých případech setkali s tím, že jsou třeba trestáni za to, že si posílají psaníčka. Víím, že je těžké poskytovat podporu a péči dětem v pubertě. To je mi úplně jasné, ale na druhou stranu jsme nedávno navštívili psychiatrickou léčebnu v Dobřanech, kde je oddělení pro děti a celé oddělení, tzn. i děti od 15 do 18 let, všechna oddělení byla smíšená.

Věduna Bubleová
Středisko náhradní rodinné péče

Jsem ráda, že po dlouhých letech práce všech, kteří pracovali a pracují s dětmi, které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině, jsme se nyní konečně dočkali zájmu i vůle naší politické veřejnosti.

Zastavím se velice stručně u historie. Během první republiky byl náš systém dokonale propracovaný. Naše péče o opuštěné děti byla organizovaná, jednotně řízená jedním zemským ústředím péče o mládež, které tuto agendu spravovalo. Těžiště sociální práce spočívalo především v terénu. Byla vytvořena síť a systém mnoha různých institucí, které měly různé podoby, veřejnoprávní, polooficiální, či soukromoprávní. Rozvíjely se všechny formy péče o děti, převažovala adopce a pěstounská péče. Po druhé světové válce byl tento dokonale propracovaný systém zcela zlikvidován. Veškerá péče o děti byla zestátněna a charitativní péče byla nepřípustná. V padesátých letech byla zrušena péče pěstounská, která byla v té době velmi rozšířená a rozpracovaná. Přes pět tisíc dětí muselo odejít ze svých pěstounských rodin do velkých ústavů. Bohužel jsme před malou chvílí slyšeli, jak tyto ústavy dosud vypadají. Byly získány konfiskací zámků, velkých budov na okrajích měst a obcí. Děti vyměnily rodinné prostředí za kolektivní. Byly vychovávány ve velkých skupinách, odstupňované věkem, izolovaných od okolního světa. Byly rozděleny dle jednotlivých resortů, jak to bohužel známe dosud a jak jsme slyšeli i v příspěvku mé kolegyně. Tento systém zcela potlačil individualitu každého dítěte, jeho potřeby, práva a zájmy. Záblesk svobody druhé poloviny šedesátých let umožnil dětským lékařům, psychiatrům, pedagogům a sociálním pracovníkům upozornit na tyto zásadní chyby a nevhodnost tohoto systému. Začaly vznikat nové alternativy. Jistě si vzpomenete na první domov rodinného typu v Kašperských horách, který založil pan doktor Kučera. Založení první dětské vesničky SOS profesorem J. Dunovským, panem profesorem Z. Matějčkem a dalšími. S tím také souvisí výzkumy a studie, které v té době vznikaly. Na základě sledování a vyšetřování dětí, vyrůstajících v ústavních zařízeních, vyšla v roce 1963 zásadní kniha „Psychická deprivace v dětství“ od pánů profesorů Langmeiera a Matějčka. Tato kniha byla přeložena do mnoha jazyků a inspirovala mnoho vědců i politiků k transformaci svých systémů o ohrožené děti. V této době vznikaly rovněž další výzkumy a sledování o potřebě uspokojování základních psychických potřeb dětí v raném věku. V souvislosti s novými poznatky o psychické deprivaci a vývoji dětí, byly dokázány nepříznivé důsledky ústavní výchovy. V roce 1963 dokonce vyšel návrh nového systému péče o dítě vychovávané mimo vlastní rodinu, který zpracoval pan doktor Koch, Langmeier a Matějček. V podstatě všechny zásady, které tam jsou teď, přetváříme do našich nových zákonů. Tyto závěry a návrhy platí dosud.

V roce 1968 však byly tyto pokusy o zásadní změnu systému zmrazeny na dvacet dalších let. I v této době u nás probíhal ojedinělý výzkum, který dlouhodobě sledoval ohrožené skupiny dětí, vyrůstajících v různých typech zařízení. Byly to děti z dětských domovů, SOS vesniček, z pěstounské péče. Posléze přibýly děti z nechtěného těhotenství a kontrolní skupina. Celkem bylo psychologicky a psychiatricky, klinicky i sociálně vyšetřeno 777 dětí. Výzkum byl zpracován v psychiatrickém centru v Bohnicích, pod vedením pana profesora Matějčka a Dittricha. Účastnilo se ho mnoho našich významných odborníků. Měla jsem to štěstí

a čest, že jsem se od roku 1980 na tomto výzkumu podílela. Byla jsem zodpovědná za zpracování skupiny dětí, které vyrůstaly od narození v ústavním prostředí. Výsledky tohoto výzkumu jsou velice cenné a inspirující. Měli bychom je respektovat a poučit se z nich. Byly shrnuty do mnoha vědeckých publikací u nás i v zahraničí, kde vyvolaly velký ohlas. Poslední publikaci, opět pod vedením pana profesora Matějčka, jsme zpracovali spolu s docentem Kovaříkem. Vyšla v roce 1997 pod názvem: „Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace“. Ze všech pěti ohrožených skupin dětí zaznamenaly osoby, které své dětství a dospívání prožívaly v ústavním prostředí tyto nálezy. Měly dlouhodobou deprivaci zkušenost, bez jakýchkoliv cílených pomocných opatření. Měly nejnížší dosažené vzdělání, nejvyšší trestnou činnost a především nejnížší psychosociální adaptaci co se týká životní spokojenosti, perspektivy, zaměstnávání a profesního uplatnění. Měly vážné problémy v partnerských, mezilidských i rodinných vztazích. Prokázalo se, že následky psychické deprivace spojené s pobytem dětí v dětských domovech, přetrvávají až do dospělosti, kde se manifestují v různých poruchách sociální adaptace, orientace, neuspokojivé úrovně sociálních vztahů a psychických obtíží.

Mezi tím nás předběhl celý okolní demokratický svět o mnoho let dopředu. Vznikaly výzkumy a sledování o vlivu primárního traumatu na vývoj dětí, o nutnosti uspokojování vývojových a psychických potřeb u každého dítěte, o vlivu dlouhodobého pobytu dítěte mimo rodinné prostředí na celý jeho další život. Současně jsme byli a jsme dlouhodobě kritizováni. V důsledku této mezinárodní kritiky za nedodržování Úmluvy o právech dítěte, jeho základních práv a svobod Světovou organizací zdraví, UNICEF, poslední je výbor OSN pro práva dítěte, máme nyní konečně možnost přihlásit se a zařadit mezi země, které tyto úmluvy respektují. Máme dokonce možnost i dohnat ty postkomunistické země, které nás za dvacet let demokracie již předběhly. Většina z nich má dokonce ve svých zákonech zákaz umístování malých dětí do šesti let do ústavů. Je to sousední Slovensko, Polsko a Rumunsko. Posledním důvodem proč cítím právě nyní, že nastal čas pro radikální změnu, jsou mé osobní i profesní zkušenosti z oblasti náhradní rodinné péče. Ve své praxi jsem se setkala s různými osudy ohrožených dětí. Za 18 let existence našeho občanského sdružení Střediska náhradní rodinné péče jsem potkala mnoho dětí, které nemohly z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve své vlastní rodině. Setkala jsem se s úžasnými lidmi, kteří jim poskytli nový, byť náhradní domov. Zním jejich společné osudy a cestu, na kterou se vydali, a která nebyla vždy jednoduchá. Jen potřebují naši pomoc, podporu, zájem a uznání.

Proto jsem přesvědčena, že právě nyní bychom měli nalézt mezioborovou, profesní i politickou shodu a pracovat na vytvoření jednotné koncepce péče o děti a rodinu. Vytvořit koordinovaný, smysluplný a spolupracující systém péče o ně a udělat vše proto, aby žádné dítě nezůstalo zapomenuto a každé z nich mělo právo na dětství, na život v bezpečí, v jistotě a lásce. Měli bychom napravit vše, co jsme dosud zanedbali. Měli bychom podpořit vše dobré, co vzniká a podpořit všechny kroky vedoucí k transformaci našeho systému. První vlaštkou je novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Velmi těžce se dohání a minimalizují ztráty, kdy dítě není včas citlivě zdravotně, psychicky i sociálně ochráněno. Kdy je opuštěno, traumatizováno, či týráno, kdy zažívá separaci od svých blízkých v raném věku, kdy nemůže navázat pevné citové pouto s jednou milující osobou. S těmito traumaty se pak musí dlouhodobě a složitě vypořádávat. Pokusme se splatit dluhy dětem, které jsou odkázány na pomoc nás dospělých. Pokusme se udělat vše proto, aby čas hledání

jejich nejlepšího zájmu, potřeb a práv nebyl tak dlouhý, jak jsem se o něm ve svém příspěvku zmínila. Čas dětí plyne daleko rychleji než náš a je nevratný.

Faisal Husseini
Ústavní soud

Stručně shrnu některé poznatky z judikatury Ústavního soudu, která se týká problematiky práva na rodinný život, zejména z hlediska vztahu rodičů a dětí. Trochu zasáhnu i do problematiky, která zde nebyla zmiňována, např. rozhodování o střídavé výchově, která se také týká zásahu do práv dětí a jejich nejvlastnějšího zájmu.

Do vztahu mezi rodičem a dítětem by stát měl zasahovat co nejméně. Pokud pan doktor Varvařovský mluvil o tom, že dítě bude raději než kdekoli jinde, např. se svými rodiči ve stanu na poušti, připomnělo mi to jeden koncert Václava Koubka, kdy vzpomíná na své dětství, jak byl s otcem někde v zakouřené maringotce, uprostřed zasněženého lesa, jak tam byl šťastný, i když jinde by teoreticky mohl mít lepší materiální podmínky.

Ve svém příspěvku bych se chtěl zaměřit zejména na otázku odebírání dětí od rodičů, a to v tom nejširším smyslu, právo dítěte na vyjádření se k věcem, které se ho dotýkají a částečně i na další záležitosti jako je např. rozhodování o střídavé péči. V související judikatuře Ústavního soudu, týkající se článku 32 Listiny, článku 10 Listiny, popř. článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech, či obecně Úmluvy o právech dítěte, je v centrální rovině pojem rodiny. Tuto rodinu chápe Ústavní soud, i s ohledem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, jako primárně sociální entitu, tedy něco co právu předchází a co je ve velké většině případů, i když samozřejmě mohou být výjimky, a i jiné formy soužití mohou nabýt rodinných kvalit, podpořeno určitými biologickými vztahy. Můžeme se přít, pokud se podíváme do judikatury Ústavního soudu, zda biologické vztahy jsou tak důležité, či určité citové vazby už nenabývají postupem času větší důležitosti, než vazba biologická. Dá se však říci, že to odpovídá tradičnímu pojmání rodiny. Pokud bych měl vytknout něco před závorkou, dá se říci, že z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že rodina je něco co právu předchází, a proto právo by mělo do daných vztahů, i když do nich musí vstupovat, zasahovat s co největším respektem, s jakousi bází, dále se to tak říci. Např. v nálezu 2 ÚS 3765/11 Ústavní soud konstatoval, že rodinné vztahy jsou primárně založeny na zcela jiných normativních systémech, než je právo. Právo do těchto vztahů musí vstupovat citlivě a aplikace práva v rodinných věcech není mechanická, ale podléhá vždy určitým zvláštnostem, které musí respektovat zvláštnost rodinných vztahů. Vztah mezi rodičem a dítětem, vztahy v rodině jsou současně vyjádřením nejvlastnější identity dítěte. V judikatuře, zejm. Elišky Wagnerové, lze dohledat, že rodinný život je zařazován od velice širokého chápání práva na soukromí, podle článku 10 Listiny, tzn., že se dostává do sféry nejzákladnějších, nejvlastnějších, nejpůvodnějších lidských práv, která mohou podléhat jenom omezením, která vyplývají z podstaty nejvlastnějších ústavních práv. Pokud se týká odloučení dítěte od rodiny, ať jsou to nejrůznější postupy, týkající se ústavních výchov, předběžných opatření dle § 76a občanského soudního řádu, jediným legitimním důvodem pro takové odloučení je vždy onen několikrát zmiňovaný zájem dítěte. Současně při interpretaci tohoto pojmu „zájem dítěte“, je třeba si uvědomit, že oním zájmem dítěte, tím nejvlastnějším je právě to, aby dítě mohlo vyrůstat se svými rodiči. V žádném případě se to netýká takových věcí, jako je materiální nedostatek. Pokud ve své judikatuře Ústavní soud vymezoval např. důvody, pro které je možno zasáhnout mezi rodiče a dítě z hlediska státní moci,

odvolává se na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva. Takovými důvody mohou být skutečně jen extrémní věci, jako je vystavení dětí násilí, špatnému zacházení, pohlavní zneužívání, znepokojivý zdravotní stav, psychická nerovnováha rodiče, nevyhovující životní podmínky, ale vždy v určitém kvalifikovaném spojení s dalšími skutečnostmi.

Ústavní soud ve své judikatuře připomíná také stanoviska Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky z roku 1981, která již tehdy zcela jasně říkala, že do vztahů mezi rodičem a dítětem je možné zasáhnout pouze v těch nejextrémnějších případech. Takovému zásahu má vždy předcházet kvalifikovaná pomoc rodině, tzn. sanování rodiny, ale nikoliv snaha o její rozdělení. Současně, pokud se rozhoduje o odloučení rodiče od dítěte, musí se zvažovat velmi důsledně, jaký je skutečný vnitřní vztah rodiče k dítěti. Pokud bych se měl vyjádřit k překonané judikatuře Ústavního soudu, tak se jedná o nálezy z roku 2002, kdy nedostatek, který vedl podle Ústavního soudu v tehdejší době k legitimnímu oddělení rodičů od dítěte, byl materiální nedostatek, který spočíval v tom, že rodiče neměli práci, udělali velký dluh u bývalého zaměstnavatele, přebývali ve sběrně druhotných surovin, neměli zajištěný nájem. Tento nálezy byl později překonán rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva ve věci Walovi. Právě s ohledem na to, že bylo potřeba sledovat, jaký byl vnitřní vztah rodičů k dítěti. Rodiče se vždy snažili o nápravu záležitostí, avšak odloučení nastalo čistě z ekonomických nebo sociálních důvodů.

Je třeba si uvědomit, že i na základě Úmluvy o právech dítěte, má dítě právo vyjádřit se ve všech záležitostech, které se ho dotýkají, ať už se jedná o správní, soudní nebo jiné rozhodování. Vyjádření dítěte může vyrovnávat jednak jeho nerovnovážné postavení např. ke kolidujícím zájmům rodičů nebo různých opatrovníků. Konečné rozhodnutí potom vydá soud. Ústavní soud v jednom ze svých novějších nálezů říká, že rodina je pro dítě prostorem svobody. Tzn., že vytržením dítěte z rodiny dochází i k narušení jeho osobní svobody. Každá osoba, která je omezována na svobodě má podle Evropské úmluvy o lidských právech právo se k těmto postupům vyjádřit.

Krátce bych se chtěl dotknout rozhodování o střídavé výchově, která trochu také souvisí s danou záležitostí. Je to reflexe práva dítěte na výchovu oběma rodiči. Soudy by se měly snažit i kooperací s rodiči dosáhnout toho, aby se rodiče domluvili. Pokud jeden z rodičů nesouhlasí se střídavou výchovou, není to ještě důvod, aby byla odmítnána. Takový nesouhlas by mohl být zneužitím práva. Pokud se podíváme na vývoj tohoto názoru Ústavního soudu, tak je to jeden z mála případů, kdy se v právu na rodinný život objevilo nesouhlasné stanovisko. V nálezu z roku 2004 svoje stanovisko vyjádřila doktorka Janů, která disentovala k názoru Ústavního soudu, že není třeba zjišťovat, proč se rodiče nejsou schopni domluvit. Už tehdy řekla, že toto zohledňovat Ústavní soud měl. Naznačila, že ten z rodičů, který je schopný domluvit se s tím druhým, pravděpodobně bude disponovat lepšími výchovnými působeními, takže by měl být zvýhodněn. Pokud se podíváme do novější judikatury Ústavního soudu, tento názor se stal většinovým a prakticky ve všech podobných případech se k němu přihlíží. V souvislosti s tím Ústavní soud zdůrazňuje, byť uznává nezastupitelnou úlohu obou rodičů, důležitost mužského prvku v rodině. Tzn., že není možné preferovat matku v podobných rozhodnutích.

Rodina je pro dítě nejpřirozenějším, nejvlastnějším prostředím, ve které se formuje jeho identita. Je pro něj prostředím svobody, které musí právo respektovat a současně i chránit pozitivními závazky, které vyplývají ať už z Listiny základních práv a svobod, nebo z Evropské úmluvy o lidských právech. To znamená, že sanace rodiny je vždy primární a případné oddělování dítěte od rodičů je až opatřením čistě subsidiárním.

Miloslav Macela
Ministerstvo práce a sociálních věcí

Já bych svoje krátké vystoupení zahájil citací Franze Kafky, což je myslím autor, který je příznačný pro současný systém péče o ohrožené děti. Franz Kafka řekl, že je potřeba dosáhnout takového bodu, ze kterého již není návratu. Já když poslouchám vystoupení na seminářích, kulatých stolech atd., domnívám se, že jsme již tohoto bodu dosáhli. Podařilo se nám nalézt fundamentální shodu minimálně v tom, že v systému péče o ohrožené děti je co je napravovat a že jsme ochotni tyto věci napravovat. K optimismu mě vedou především legislativní procesy, které v tuto chvíli probíhají. To je projednávání novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která zde byla několikrát zmiňována a paralelní projednávání novely zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy. Máme za sebou desítky seminářů, setkání, kulatých stolů, konferencí.

Jedna z reflexí na probíhající debaty spočívá v tom, že správná doba na nějaké zásadní reformy minula, že měla přijít daleko dříve. Tyto změny se měly udát, stejně jako v ostatních státech, na začátku devadesátých let. Dnes do této debaty vstupují již předem unavení lidé. Lidé, kteří pracují v systému a mají za sebou řadu zklamání z toho, že se tady již mnohokrát hovořilo o různých změnách. Mají řadu zklamání ze své osobní zkušenosti, protože se setkávají s dlouhodobě neřešenými případy dětí, kterým již mnohdy není pomoci. Takové děti v systému máme. Tyto děti jsou na konci řetězce péče. Jsou to děti, které prošly bez jakékoliv intervence nefunkční rodinou, někdy i nefunkční náhradní rodinnou péčí a skončily v ústavním zařízení, kdy se dá již málo co dělat. Z toho pramení několik věcí, se kterými musíme pracovat velmi intenzivně. Je to velké množství nedůvěr. Ztratili jsme důvěru v rodinu, mnohdy jsme ztratili důvěru i v náhradní rodinu. Spousta lidí, kteří v systému pracují, mají po spoustě negativních zkušeností již apriorní nedůvěru v práci s biologickou rodinou. Existuje apriorní nedůvěra i k náhradním rodičům. Neustále opakované tvrzení o tom, že pěstouni to budou dělat pro peníze, že nebude dostatek zájemců o pěstounskou péči nebo o jiné formy náhradní péče. Máme i nedůvěru vůči dětem. Děti již mají nějakou genetickou zátěž, a i kdybychom se jim snažili pomoci, je to marné. Tyto věci jsou do jisté míry reakce na negativní zkušenosti lidí, kteří v systému pracují, ale my je nemůžeme akceptovat, musíme s nimi pracovat a říci, že pokud chceme vypracovat systém, který bude přívětivý k ochraně práv dětí a k zajištění jejich dobré budoucnosti, musí umět i s tou frustrací, která tam je, pracovat.

Na co také narážíme, je několikrát zmiňovaná rezortní roztříštěnost. Jsme jeden z mála států, který pracuje v nesjednoceném systému. Na mezinárodní konferenci, která se konala v listopadu loňského roku, a které se účastnilo 18 postkomunistických zemí, se ukázalo, že v podobně roztříštěném systému pracuje jenom Česká republika a Ázerbajdžán. V ostatních zemích se systém podařilo nějakým způsobem sjednotit. Ona by ta roztříštěnost nakonec nevadila, ale my jsme se zase dostali do stavu, kdy jsme rozpoutali kompetenční debaty, na kterých jsme opět ztratili spoustu času. Nevěnovali jsme se tomu, co je potřeba, totiž dělat změny přímo v terénu, v praxi. Kompetenční debaty, jak jsem zjistil, mnoha lidem vyhovují, protože odvádějí pozornost od témat, která by se měla řešit. Jestli budeme patřit do zdravotnictví, do školství, do sociálky o tom můžeme debatovat dvacet let a do nekonečna. Pokud nepřijde velmi odvážné politické rozhodnutí, které řekne, ano, bude to sjednoceno. V podstatě se vlastně nic neděje, protože odbornosti, které v

systemech jsou, zůstanou zachovány. To je čistě jen manažerská záležitost a věc efektivy řízení a efektivy směřování zdrojů. Co se stalo v rámci roztříštěnosti, je něco co bych přenesl z oblasti partnerských vztahů a nazval bych to přechozeným vztahem. My se máme v podstatě rádi, ale už se nesnášíme. Když někdo vidí někoho z oblasti školství, já jsem se s tím skutečně setkal, jedna paní mě prosila, abych v oblasti školství neříkal slovo sociální, že ti lidé už jsou na to alergičtí, když se řekne sociální, tak oni tam vidí dokonce nějakou neobornost. Slovo sociální je zaměňováno za slovo amatérské. My jsme odborníci, my jsme lékaři, my jsme ti speciální pedagogové, všechno co je sociální sféra, jsou neziskové organizace, nějakí dobrovolníci, dělají to často amatérsky. Já to záměrně zveličuji. Nicméně v rámci těch debat, když se bavíme o manažerských a systémových věcech, tak jak by stát měl v podstatě fungovat, jak by měl systém péče fungovat, narážíme na tyto předsudky. Vždycky se shodneme v tom, že se rádi máme, že potřebujeme spolupracovat, že nám ve finále jde o dítě. Ale je tady stále apriorní nedůvěra k rodičům, dětem, ale také mezi oblastmi navzájem. Sociální oblast má apriorní nedůvěru třeba k oblasti zdravotnické. Pokusme se v dalším období, které nás čeká, tyto nedůvěry překonat. Máme pro to dobré příležitosti.

Vláda schválila dokument, o němž hovořila paní zmocněnkyně, a to je Národní strategie ochrany práv dětí, která nám určuje rámec do roku 2018. Pokud bychom ty cíle, které jsme si dávali, všichni ze všech rezortů vzali za své, věřím, že řadu těch nedůvěr a vzájemných nesouladů dokážeme na bázi tohoto dokumentu překonat. Dokument reaguje na mezinárodní závazky České republiky. To je další věc, která se často objevuje v diskuzích a v nich se říká, že děláme něco, protože nám to nařídili z Ženevy, z Bruselu. Není to tak. Musíme si sebekriticky říct, že všechny ty mezinárodní dokumenty, všechny ty kritiky jenom říkají, že se Česká republika k něčemu zcela dobrovolně zavázala, ale neplní to a oni nás na to upozorňují. Ale na začátku byl dobrovolný závazek. V roce 2010 ČR ratifikovala Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením, kde je mimo jiné napsáno, že dítě nemůže být odtrženo od rodinného prostředí jenom z důvodu zdravotního postižení. Takže musíme vybudovat natolik sofistikovaný systém péče o děti se zdravotním postižením, abychom toho našeho závazku, který jsme zcela dobrovolně přijali, tak abychom mu dostáli. Vede se debata, že je potřeba vytvářet další specializovaná zařízení pro děti, které mají různé zdravotní potřeby, ale my jsme se dobrovolně zavázali ke zcela něčemu jinému. K tomu, že budeme tak dobrá společnost, že i pro tyto děti, které mají velmi vážné postižení, že dokážeme prosadit právo na rodinné prostředí. Bude to něco stát, bude nás to stát určité finanční prostředky, bude nás to stát hodně úsilí a řada lidí v systému bude muset změnit třeba styl práce a i třeba místo kde pracují. Třeba místo instituce budou pracovat v terénu, v rodinném prostředí. Ale zavázali jsme se k tomu my dobrovolně, nikdo nás k tomu nenutil ratifikovat nějaké mezinárodní dohody. To, co vždycky přijde z venku, je ten zdvižený prst, který řekne, že jsme něco přijali, ale praxe k tomu nevede.

První, co nás může stmelit, je národní strategie. Druhé, co nás může stmelit, je legislativní proces. Zde je potřeba říci, že i novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí a zákona o ústavní a ochranné výchově, je první krok. V národní strategii je obsažen cíl, který může vypadat velmi ambiciózně, nicméně jsme jedna z posledních zemí, která nemá sjednocenou legislativu. Měli bychom se dopracovat k jednotnému zákonu, k jednotnému prostředí i právnímu. Poláci v loňském roce přijali zákon, který se nazývá Zákon o podpoře rodin, náhradní rodinné péči a

systemu ochrany práv dětí. Ten popisuje všechno. Od práce s rodinou, přes náhradní rodinnou péči, až po různé služby, které pracují s dětmi, které už nemohou v rodinném prostředí nebo náhradním rodinném prostředí zůstat. Začíná to podporou rodin. Cíl není zrušení nějakých typů služeb, cíl není ani všechny děti umístit do pěstounské péče. Cíl spočívá v tom, aby děti mohly zůstat ve svých původních rodinách. Abychom nedávali zbytečně děti do jakéhokoliv typu náhradní péče. Musíme se dostat na začátek. To je podpora rodin, jak pracovat s rodinami, aby dítě nemuselo odejít do jakéhokoliv typu náhradní péče. K tomu nám chybí systém služeb, který by s rodinami pracoval. Máme poddimenzované stavy sociálních pracovníků na úrovni, které jsou nejbližší rodinám. Většinu prostředků jsme alokovali na konec řetězce. Velmi málo peněz dáváme na začátek, abychom daleko dříve platili následné služby, tzn., náhradní rodinnou péči, péči institucionální. Transformace spočívá v tom, že zdroje (peníze, lidské a materiální zdroje) musíme z konce přesouvat na začátek. Dostat se k rodinám a začít s rodinami systematicky pracovat. Řekněme, že jsme ve fázi, kdy máme odpracováno 10 %, zbývajících 90 % nás čeká. Vidím tady zástupce krajů a obcí. Čeká nás klíčová debata na úrovni krajů a obcí, protože tam se to bude odehrávat. Debatu musíme rozšířit směrem k decentralizaci a i ke komunikaci s partnery, kteří pracují v terénu.

Jsem skutečně bytostný optimista. Věřím, že jsme si prošli takovým tím obdobím, kdy jsme si často i nerozuměli, a беру to i sebekriticky třeba na nás, když jsme říkali do novin různé věci, kdy jsme chtěli debatu vybudit, aby se s tím systémem trochu zatřásla, což se nám povedlo. Nyní máme velkou příležitost dostat se na věcnou úroveň, tak jako to udělali paní poslankyně a páni poslanci při projednávání nyní aktuálních právních norem.

Gracián Svačina

V první řadě bych chtěl velmi poděkovat panu Faisalovi Husseinimu, protože jsem se dozvěděl, že jsem v dětském domově vůbec neměl být. Přesto jsem tam vyrůstal a stále vyrůstám dvanáct let. Hodně jsem přemýšlel, o čem budu dneska mluvit. Napadlo mě, jestli bych měl mluvit o kamerách, které jsem zažil v dětském domově, nebo jestli bych měl mluvit o tzv. prášcích proti zlobení, což je medikace psychofarmaky. Potom jsem si říkal, že bych rád hovořil o tom, co tady říkála paní Zdražilová, a to je rozdělování sourozenců. Jeden takový případ, v uvozovkách, jsem i já. Když mi bylo asi čtrnáct let, tak jsem poprvé v životě utekl z domova. Utekl jsem proto, že mi můj táta zavolal a řekl mi, že mám mladšího sourozence, který je v kojeneckém ústavu. Protože byl mladší, tak se mnou nemohl vyrůstat v dětském domově. Utekl jsem společně se svými dvěma bratry, abych mohl do kojeneckého ústavu do Jihlavy dojet. Přijel jsem tam, byla tam hodná paní sestřička, která nás pustila k našemu bratrovi. Strávili jsme spolu celé odpoledne, potom jsme se zase zpátky vrátili do domova. O několik měsíců později, kdy jsem se neustále vychovatelů a paní ředitelky a vůbec všech, pořád ptal, kdy brácha přijede, protože jsem věděl, kdy se narodil – byly mu už tři roky a ve třech letech už může do dětského domova, tak mi bylo odpovězeno velmi suše, že byl adoptován. Přál jsem mu to, protože to je meta mít rodinný život a když nejde ve vlastní rodině, tak u náhradních rodičů, tedy v adopci. Strašně mně vadilo, že se nás sourozenců nikdo na nic neptal. Museli jsme to být my, kteří se neustále vyptávali, co s bráchou je. Nikdo s námi neřešil to, jestli mu to přejeme, jestli bychom s ním rádi vyrůstali. Jakákoliv otázka směřovaná k nám, by nám pomohla v tom, že bychom měli dojem, že také jde o nás, protože je to náš bratr. Teď, když jsem o několik let starší, tak věci vidím trošku s větším odstupem, a uvědomil jsem si, že všechny kontroly, ať už Česká školní inspekce, krajské úřady, těch kontrol je opravdu mnoho, fakticky nepomáhají dětem. Je to můj názor, za kterým si stojím. Protože za těch dvanáct let, co jsem v dětském domově, ani jedna z těch kontrol si nepovídala s dětmi. Mám pocit, že ta pomoc dětem by měla být na bázi rozhovorů s dětmi, co vlastně děti chtějí, co by třeba v domově chtěly změnit. Rozumím tomu, že kontroly probíhají, co se týče účetnictví a různých právních úkonů, kterým vůbec nerozumím, ale podle mě chybí to zásadní – to je názor dítěte. Možná bych zvýraznil sociálního pracovníka, kterého jsem měl vídat jednou za tři měsíce, ale viděl jsem ho – napočítal bych to na prstech jedné ruky. Vždycky návštěvy sociálních pracovníků vypadaly tak, že vedle byl pan ředitel a to víte, že jsem kýval, že je mi dobře, že je všechno v pořádku, že žádný problém nemám. Víte, proč jsem kýval? Protože jsem ten problém mít nechtěl. Nechtěl jsem mít problém, až sociální pracovník odjede. Teď už jsem starší a už se o těch problémech moc nebojím, takže to říkám velmi nahlas. Proto vás vážení poslanci, vážené dámy a pánové, žádám a prosím, abyste dávali prostor názoru dětí v dětských domovech. Pokud dovolíte, tak jeden takový názor vám řeknu já. Velmi rád bych vás požádal o to, abyste respektovali ten první bod, tu hlavní myšlenku toho, že dítě má právo, řekl bych povinnost, vyrůstat se svými rodiči. Když se rodiče neumí starat o dítě, nebo to nějak nezvládají, tak nás prosím vás, neberte do těch velkých baráků, ale pomozte té rodině. Pomozte jí v tom, aby se o nás mohla starat, naučte ji to. My děti, později dospělí lidé, za to velmi poděkujeme. Jestli ještě dovolíte jednu poznámku na závěr. Dokument, který jste nyní dostali od pana Varvařovského, je velmi důležitý. Důležitý v tom, že když jsem ho pročetl, poznal jsem, že opravdu mluvily děti bez přítomnosti vychovatele, takže nekývaly tak jako já před lety, ale opravdu mluvily. Dokladem toho může být i to, že já sám jsem zažil před pěti nebo

šesti lety jednu takovou kontrolu z úřadu veřejného ochránce práv. Jeho pracovníci se mnou mluvili bez přítomnosti vychovatele. A to víte, že jsem nekýval, ale to víte, že jsem mluvil.

Miloš Nguen

Jmenuji se Miloš Nguen a prožil jsem v dětském domově celý život. Také jsem jeden z těch sociálních případů, který putoval do dětského domova, a rád bych nadnesl svůj pohled, jak to vidím já, který se bude převážně týkat klasických dětských domovů a také toho mého.

Chtěl bych na úvod říci, že to, co tady říkála paní Zdražilová, na mě hodně zapůsobilo, a tím víc mě to motivovalo k tomu, abychom s Graciánem a další nám podobní spolupracovali na těchto změnách, za což děkuji panu řediteli Macelovi a také úřadu ombudsmana. Rád bych také vyzdvihl roli úřadu ombudsmana, protože to je skutečně instituce jednadvacátého století.

Navazuji tedy na kontroly v nejrůznějších zařízeních, v mém případě tedy dětských domovů, protože já mám s úřadem ombudsmana také osobní zkušenost, kdy mi před několika lety pomohl. Díky této instituci jsme problém vyřešili. Takže to, jak zmiňoval Gracián, nebyl krajský úřad, který má největší vliv na dětské domovy - na vedení, nebyla to ani Česká školní inspekce, nebylo to ani Ministerstvo školství, ale byl to úřad ombudsmana. Moc děkuji za úřad ombudsmana a přesto, že je až z Brna a do Čech to má relativně daleko, tak je velice flexibilní, pracovníci jsou velice flexibilní a jsou schopni dojet urychleně i do Aše, když je to nutné. Takže to je k veřejné kontrole, kterou bohužel z velké části supluje úřad ombudsmana a je na to sám. Paní Zdražilová tady zmiňovala i jiné instituce kam jezdí, já mluvím o dětských domovech. Přesto, že to má úřad ombudsmana v agendě, je to jeho základ, na kterém stojí, ale je na to sám. Moc bych si přál, aby v tomhle více zapracovaly krajské úřady. Kontroly krajských úřadů, nebo respektive toho mého dotyčného krajského úřadu, probíhaly přesně tak, jak popsal Gracián. Mám zprávy o tom, že kontroly takto probíhají, že je to běžná praxe. Můžeme najít nějakou výjimku v republice, ale u nás v domově přesně takto kontroly probíhají. Pán nebo paní z odboru krajského úřadu přijedou, nebo nějaký člen rady, zavřou se za dveřmi s paní nebo panem ředitelem a tam to probíhá dvě hodiny. Nikoho z nás se neptají, jaké máme pocity, potřeby apod. Pak odjedou svými limuzínami zpět do krajského města. Takhle to bohužel skutečně probíhá a to o čem tady mluvila paní Zdražilová na začátku, o různých nedopatřeních, tak tato nedopatření jsou důsledkem toho, že krajské úřady nevyvíjejí žádný tlak na tyto věci, aby se zlepšily. Nevím, na kolik za to mohou různé jednotlivé vazby krajských úředníků, případně členů rady na ředitele dětských domovů, které jmenují rady krajů do jejich funkcí.

K příspěvku paní Zdražilové bych doplnil něco, co nezmínila a co je dle mého názoru naprosto alarmující. Je to instalování kamer v dětských domovech. Na což zase upozornil úřad ombudsmana. Byl to opět úřad ombudsmana, který na to veřejně upozornil. Poslal tam právníky a z jeho iniciativy byly kamery odstraněny. Nikoliv krajské úřady, nadřízené orgány zřizovatele. Nechtěl bych se střefovat do krajských úřadů, ale ve mně tento dojem převažuje a znovu jsem rád za úřad ombudsmana.

Někteří ředitelé dětských domovů jdou tak daleko, že instalují kamery v prostorách, kde je to nepřípustné: obývací pokoje, různé chodby na skupinách. Vychovatelé a ředitelé argumentují tak, že jsou na vychovatelně, mají spoustu papírování a kamera jim to zjednodušuje. Někteří ředitelé, protože jsou si jisti svými

pozicemi a tím, že kontrola nedohlédne tak daleko k nim, vytváří v dětských domovech různé pseudosystémy – vnitřní řády. Kdybyste si takový vnitřní řád přečetli, tak byste si řekli, jestli je to vůbec možné, že ředitel něco takového vymyslí. Před lety to byl právě úřad ombudsmana, který na toto upozornil a pomohl v našem domově, kde jsem vyrůstal, tento pseudosystém odstranit.

Dále bych chtěl říci, že zde mluvíme o právech dětí, o různých nárocích. V dětských domovech jsou tato práva často korigována. V tomto nejsem úplně optimistický, jako pan ředitel Macela a jiní. Před tím jsme měli Úmluvu o právech dítěte, máme úřad na ochranu osobních údajů, ale v domovech to potom vypadá úplně jinak. Chci být optimistický a já osobně mám tu naději v úřad ombudsmana. Já vím, že už jsem to řekl asi po patnácté, ale v naší společnosti jsou tací, kteří úřad ombudsmana hrozně znevažují, podceňují jeho roli, říká se, že úřad ombudsmana nemá tolik pravomocí, kolik by měl mít. Protože vím, že jsou tady paní poslankyně a páni poslanci, tak bych vám chtěl říci, abyste dali tomuto úřadu kompetence a vyvinuli tlak na příslušné úřady, aby se skutečně podmínky v dětských domovech, jak to popsala paní Zdražilová, zlepšily. Je to opravdu zlatá klec. Ještě bych chtěl říci, jaký zde panuje přístup ke vzdělání. Jsou dětské domovy, kde je přístup ke vzdělání adekvátní. Děti mají možnost zvolit si střední školu, případně vysokou školu, což je ukázkový případ, kdy dítě může zůstat v domově do 26 let věku a vystudovat vysokou školu. Co se týče středních škol, tak v dětských domovech převažují děti, které studují kuchaře, číšníka, kadeřnice, kosmetičky apod. Často je na děti vyvíjen tlak, aby si vybíraly tyto jednoduché školy, protože jednak to bude, jak argumentují vychovatelé, jednoduché pro tebe, jednak to bude jednoduché pro nás. S Graciánem jsme se setkali s tím, že v jednom dětském domově, který je hrozně zapadlý, má to daleko do nějakého většího města, studují na kuchaře, číšníky. Děti často nemají ani možnost vybrat si a je to takové to striktní, my ti nebudeme platit internát někde v Liberci, budeš studovat tady. Pak jsou případy dětských domovů, které jsou taky zapadlé na konci světa a studují střední školy, gymnázia i ve vzdálenosti sto kilometrů. Ředitelé vědí, že vzdělání je dnes důležité a teprve s vyšší kvalifikací pak děti mohou uspět na pracovním trhu. Záleží hrozně na ředitelích, jak k tomu kdo přistupuje a to že k různým nedokonalostem dochází, to je velká pravda.

Nevím, nakolik tomu může pomoci novela zákona o ústavní výchově, ze které často vycházíme. V roce 2002 kdy byla přijata, tak to byla revoluční změna po dekádě po revoluci. Teď jsme po další dekádě, je rok 2012 a myslím si, že je třeba na zákoně o ústavní výchově zapracovat. To je ve vašich rukou, v rukou Poslanecké sněmovny. Věřím tomu, že na dnešním semináři nejsme s Graciánem jakési zpestření pro zábavu, ale že naše prosby budou vyslyšeny.

II.blok – Systém náhradní péče o děti v praxi

Pavel Podivínský

Krajský úřad Olomouckého kraje

Chtěl bych vás seznámit s tím, které konkrétní kroky jsme začali realizovat na Olomouckém kraji, jakmile začala být problematika transformace systému péče o ohrožené děti více projednávána, a to nejen na vládní úrovni.

Prvním krokem, který způsobil, že se Olomoucký kraj přihlásil do tohoto procesu a začal pilotně zkoušet některé nové aktivity, nové způsoby řešení problematiky péče o ohrožené děti, byly materiály, které byly schváleny vládou. Týkaly se transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Tohoto rozhodnutí bychom nebyli schopni na úřednických pozicích bez toho, aniž by tato podpora nebyla politicky podpořena. Pan hejtman Olomouckého kraje se rozhodl, že se zapojí do systému transformace společně s dalšími třemi kraji. Byla nastavena dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem práce a sociálních věcí a jednotlivými kraji. Olomoucký kraj má nastavenou spolupráci do 30. 6. 2012. Dalším významným dnem je 1. 7. 2012, kdy má být spuštěn individuální projekt Ministerstva práce a sociálních věcí. Jedná se o projekt, o kterém mluvil můj předřečník. Pevně věříme, že je to termín, který se nebude upravovat, a který se podaří dodržet a budou zahájeny aktivity, které jsme započali v předchozích dvou letech.

Co se týká aktivit Olomouckého kraje, tak v prvotním období jsme ve spolupráci s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, dělali poměrně velkou systémovou analýzu péče o ohrožené děti, která byla realizována v osmi Orgánech sociálně-právní ochrany dětí a v šestnácti pobytových zařízeních pro výkon ústavní výchovy. Pobytová zařízení nebyla jenom zařízení, která zřizoval Olomoucký kraj, ale byla to i zařízení, které zřizovalo Ministerstvo školství a mládeže a tělovýchovy a bylo zde i jedno zařízení, které zřizuje církevní právnická osoba. Pokud se týkalo OSPOD, záměrně jsme vybírali typově rozdílné orgány. Byla tam velká okresní města, byly tam i malé obce, kde orgány sociálně-právní ochrany dětí působí teprve několik let. Celý materiál, který byl zpracován v období let 2009-2010 byl předán na Ministerstvo práce a sociálních věcí. Olomoucký kraj získal také vyhotovení a výstupy z této analýzy. Lze jednoznačně uvést, že to, co tady dnes zaznělo, tzn. chybějící služby, nedostatek pracovníků v této oblasti, je doloženo touto zpracovanou analýzou.

Co se týká role krajů v rámci celého systému transformace. Olomoucký kraj se zapojil proto, že měl zájem být přítomen procesu změn v oblasti péče o ohrožené děti. Měli jsme výrazný zájem spolupodílet se při formování některých nových úkolů a cest, při hledání změn v celém systému péče o ohrožené děti. Byli jsme si vědomi skutečnosti, že opravdu nastala jedinečná příležitost, jakmile byly schváleny koncepční materiály vlády, a byly nastartovány první aktivity ze strany MPSV. V rámci vyjednávání mezi jednotlivými kraji jsme se rozhodli jít určitým směrem. Tak jako Pardubický a Karlovarský kraj se více věnují problematice transformace pobytových zařízení a současně je zaměřen na síťování služeb, tak Zlínský kraj je zase více zaměřen na problematiku náhradní rodinné péče. Z historického důvodu se Olomoucký kraj rozhodl pro cestu, která se věnuje standardům kvality práce OSPOD, případně pověřených osob, multidisciplinární spolupráce apod.

Způsoby práce jednotlivých pracovníků OSPOD jsou rozdílné. Je to proto, že je naprosto nejednotný přístup k řešení konkrétních situací ohrožených dětí Na Olomouckém kraji se setkáváme s tímto přístupem pravidelně. Nejen při konzultacích, kdy máme k dispozici spisy z jednotlivých obcí. V rámci jednoho kraje lze vysledovat určité sjednocení, ale jakmile je na území Olomouckého kraje postoupena spisová dokumentace z jiného kraje, přístup může být trochu jiný, odlišný a bývá obtížné kontinuálně navázat na sociální práci pracovníků z předchozích orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Proto se domníváme, že standardizace a sjednocení systému je bezpodmínečně nutné a potřebné. Je to jedna z oblastí, které jsme se v rámci Olomouckého kraje věnovali zejména v roce 2011.

Co se týká standardů kvality, měly by být součástí novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Znění standardů bude uveřejněno ve vyhlášce, kterou vydá MPSV, a která bude závazná jak pro orgány krajů, tak pro orgány obcí. V současné době se spíše diskutuje rozsah standardů, jak budou závazné pro jednotlivé obce, kraje apod. Mimo výše uvedených standardů bude zpracován podrobný manuál, který bude dopodrobna specifikovat jednotlivé standardy na konkrétní části apod. Co se týká projednávání standardů, tak jsme se rozhodli, že vstoupíme do této oblasti, po dohodě s ostatními kraji, i s ministerstvem a začneme pracovat na tvorbě standardů, připomínkování apod. První aktivitou byla účast zástupce Olomouckého kraje v pracovní skupině na tvorbu standardů při MPSV, kde byli zástupci nejrůznějších resortů, zástupci městských úřadů, inspektorů atd. Protože jsme věděli, že je to oblast, která bezprostředně zajímá i naše kolegy na našich OSPOD v rámci Olomouckého kraje, dali jsme jim možnost podílet se na zpracování. S tím, že tato jejich činnost byla bezplatná. I přes tuto skutečnost se sociální pracovníci jednotlivých orgánů sociálně-právní ochrany dětí aktivně podíleli na tvorbě a připomínkování jednotlivých standardů. Upozorňovali na úskalí, která mohou nastat při zavádění jednotlivých standardů.

Co se týká cílů a standardů, jde zejména o skutečnost, že má dojít ke sjednocení systému práce OSPOD na celém území České republiky, stanovení závazných postupů pro sociální pracovníky. Na druhou stranu tyto postupy musí zpracovat MPSV. Může to být na základě námětů a „dobrých praxí“ z jednotlivých obcí a krajů. Standardy, které budou pro OSPOD, by měly být provázány se standardy, které se vytváří pro pověřené osoby, jedná se o zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a organizace, které budou pracovat s pěstouny.

Pro ilustraci uvedu, které standardy se budou týkat např. přímo role pracovníka a jeho schopností v rámci sociálně-právní ochrany dětí a práce s klientem. Oblastí je devět, každý standard je dále rozpracován do dalších podstandardů. Věříme, že by to mělo přispět k tomu, aby se kvalitativně zvedla práce jednotlivých pracovníků, a aby tito pracovníci měli konkrétní nástroje na řešení jednotlivých situací. Stávají se situace, se kterými se setkají jednou za rok, za dva roky a je potřebné, aby dokázali na tyto situace reagovat.

V poslední části bych uvedl, jaké jiné aktivity Olomoucký kraj realizuje v současné době. Osvědčují se nám kazuistické semináře s pracovníky OSPOD. Snažíme se vždy prezentovat určitou kauzu, a potom stanovit postupy pro další řešení obdobných situací. Dále probíhá klasické vzdělávání pracovníků, supervizní

semináře. V loňském roce jsme zahájili Workshopy pro pěstouny a realizujeme víkendové pobyty pro děti z pěstounských rodin, z poručenských rodin, pro pěstouny.

Závěrem bych chtěl sdělit, že jsme se věnovali této oblasti i přes skutečnost, že není dosud legislativně ukotvena. Jsme si totiž vědomi, že se jedná o oblast, která bude legislativně ukotvena a bude povinná, a proto jsme považovali za vhodné spolupodílet se na tvorbě a připomínkování tvorby těchto materiálů již v současné době.

Jiří Brýdl
Pardubický kraj

Ve svém příspěvku, o který jsem byl požádán, půjdu „o několik pater níž“. Československá obec sokolská v tomto roce slaví významné výročí a zakladatelé Sokola Tyrš a Fügner, kteří nám založili největší českou vlasteneckou organizaci, vyšli z premisi: úkol, směr a cíl. Říkali náš úkol, směr a cíl. My dnes víme, co je náš úkol, směr a cíl. Sokolové věděli, kde je náš úkol, směr a cíl, ale museli najít mechanismy, jak to prakticky provést a povedlo se jim to. My jsme vlastně v tom okamžiku, že musíme hledat ty praktické mechanismy jak to provést.

Budu mluvit o dvou segmentech toho co je třeba udělat. Můj příspěvek měl být pojat jako možný případ „dobré praxe“. Uvedu, jaké jsme udělali v Pardubickém kraji první kroky.

Práce OSPOD je velmi problematická, musím říci, že je velmi obtížná. Čtrnáct let jsem byl starostou, takže jsem spolupracoval s pracovníci OSPOD. Když dělal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí statistiku o činnosti OSPOD v Pardubickém kraji, tak jsme zjistili, že má 10 000 živých spisů, 22 000 neživých spisů, tisíce návštěv atd. Na všechno je 70 pracovníků. Ta čísla ještě nic neříkají, protože víme, že třeba jedna pracovnice je obětí soudního velmi složitého, destruktivního jednání, s nepochopitelným postavením jednotlivých stran. Nepřispívá k tomu, že pak se stane nějaká velmi nepříjemná věc a pracovnice OSPOD je zostouzena v televizi. I když je možná vinna, tak jen do míry, kdy to nemůže systémově zvládnout. Není vinna, že by něco zanedbala, ale je to v systému, který neumožňuje doopravdy zodpovědně v takových citlivých věcech pracovat. Přítomnost je neakceptovatelná – tak to fungovat nemůže. Neumíme říci přesně jaká je budoucnost, ale můžeme chápat, že je to šance. Musíme si definovat, co je šance pro OSPOD. První věc je dostatek finančních prostředků a dostatek lidí, kteří tam budou pracovat. To je nejjednodušší, protože stačí vzít nějaký balík prostředků a najít lidi, školených lidí máme poměrně dost. Mimo jiné bych řekl, že tam je důležitá i ta obměna lidí, nebo aby tam přišla i nová krev s novými pohledy. Nemohou to být jen lidé, kteří tam jsou už deset, patnáct let a jsou doopravdy unavení. Druhá věc je složitější. OSPOD je orgán, který vystupuje poměrně autoritativně, má velké pravomoci, velkou zodpovědnost sám sobě i v konfliktu. Myslím, že šance je propojení OSPOD na jiné typy sociální práce. Tady je trochu problém, protože sociální reforma jedna malinko přinesla zmatek do sociální práce. Byly vyvedeny „dávkačky“, což jsou pracovnice, které většinou nejen, že dávaly dávky receptivně podle zákona, ale ony byly současně prvním nárazníkem a prvním sociálním pracovníkem, který se s lidmi stýkal. Na úřadu práce to tak stoprocentně nebude. Tady se nám ztratila jedna rovina, kdy v souvislosti s dávkou probíhala vlastně sociální práce, sociální kontakt a návrh řešení, kdy to šlo poměrně jednoduše, např. protože to byly zaměstnankyně úřadu, který to musel řešit ze zákona, z Ústavy a obec je zodpovědná za své občany i když obecně, ale princip je jednoduchý. Jde až k individuálnímu neštěstí jednotlivého člověka, protože nikdo jiný pomoci nemůže. Je potřeba v mechanismech OSPOD nastolit řád. Přestaňme už o tom mluvit, ale modelujme. Budeme dělat modely, budeme si říkat, jestli ta cesta je nebo není dobrá, musí to mít zpětnou vazbu. Modelování musí mít nějaký metodický rozměr. Metodologie se dá uchopit poměrně vědecky, ale na druhé straně je běžná praxe, kdy se pracuje s odezvou lidí, s kterými je třeba o tom mluvit. To se musí propojit, ale to se dnes neděje. Má-li to

být klíčová věc, tak to musíme řešit. Ruský premiér Černomyrdin měl krásné heslo. Říkal: „Mysleli jsme to dobře, dopadlo to jako vždycky“. To je česká cesta. Jako starosta a bývalý senátor vám mohu říci tisíce příkladů, kdy jsme to mysleli dobře, ale dopadlo to jako vždycky. Sociální reforma jedna tak dopadla a mám obavy, aby to nedopadlo tady také tak.

Druhá věc, o které budu mluvit velmi krátce. Byla zde velmi silná kritika krajů z řad velmi inteligentních, rétoricky nadaných mladých mužů, kteří tady vystupovali. Dovedu si představit, že to tak doopravdy funguje. Jsem na kraji krátce a zabloudil jsem tam náhodou, co by důchodce, ale není to ve zlém úmyslu, takhle špatně se to všeobecně v české republice dělá. Je to o účasti veřejnosti na rozhodovacích procesech, např. u stavebního zákona. Třeba víte, jak je to u územního plánu. Dělá se to zpožděně, s lidmi se mluví málo před a až ve vlastním procesu do toho lidé zasahují a tam už je pozdě, je to většinou špatně. Je okolo toho hodně povyku. Třeba zelení vezmou batůžek a říkají: „Budeme mluvit do každého stromu“. To je sice pěkné, ale nic to neřeší. Je třeba říci, že na krajích, mluvil o tom pan Macela, tak tam se to odehraje. Protože je možné mluvit krásně, ideologicky a ideově, vytýčit úkol, směr a cíl, ale my jsme zřizovateli. Funkce zřizovatele přináší mnoho velkých problémů v procesu. Musíme si odpovědět na otázky, které nejsou v tom, že jdeme dobře cestou transformace, ale které jsou v tom, co s tím provedeme, komu pomůžeme, komu uškodíme a jak to vlastně celé uneseme. V Pardubickém kraji např. máme devět zařízení, to je devět budov, poměrně velký majetek, 214 zaměstnanců a 302 dětí. To je zřizovatelská funkce. Není jednoduché transformovat. Děly se dobré změny, některé ústavy se přestavovaly na ústavy rodinného typu a dnes jsou v domovech přesvědčení, že ta cesta stačila, že je konečná. Proč by se to měnilo, je to rodinný typ, žijí jako rodina. Docela je chápu, že to tak myslí, protože málo zapojujeme psychologické aspekty, někdy jsou to spíše psychiatrické a hysterické momenty než psychologické aspekty, ale to je to, co chybí. To je naše velká chyba. Mimo jiné se musíme vyrovnat s tím, že tam jsou zmařené investice, že tam jsou investice z evropských fondů. To všechno musíme řešit. Máme 214 lidí, kteří to většinou nepřijali z důvodu, že se bojí o svoji existenci. Nikdo s nimi o tom ještě příliš nemluvil. Pan ministr unáhleně řekl, že budou zrušeni. Musíme řešit celou řadu praktických úkolů. Nehodit lidi přes palubu, dát jim jistotu, včas s nimi mluvit, což jsme neudělali. Je to zásadní, protože v této chvíli chceme změnit systém péče k lepšímu, ale nemůžeme mít pracovníky, kteří nemají jistotu. Zaměstnanci mají strach o svou existenci, hledají si další místa, jsou vyhořelí, vypnutí, že je stejně nikdo nechce, že to stejně dělali špatně. Může to mít velmi negativní dopad na děti, které tam jsou.

Abych nemluvil dlouho a skončil, tak jen řeknu, co jsme se pokusili udělat. Mohl by to být příklad „dobré praxe“. Neříkám, že je to receptivní, že je to následování hodné, prostě nějak jsme to uchopit museli. A ne nějakým způsobem, protože kdo říká nějakým způsobem, tak neví jakým, ať to neříká, ať o tom raději nemluví.

Vytvořili jsme desatero. Zavolali jsme zástupce všech zařízení a snažili jsme se jim vysvětlit některé věci. Celý princip spočívá v tom, že se jim snažíme dát šanci, a budeme v tom pokračovat. Řekli jsme jim, že nejsou oběti, že jsou součástí změny, mají zodpovědnost. Jestli to s nimi nedopadne dobře, jsou spoluviníci. Ne, že nastává transformace, takže budou hozeni přes palubu, tak to není. Bodem číslo jedna, je to o čem tady mluvil kolega Macela, mimo jiné můj předchůdce v pozici

radního v Pardubickém kraji, tedy to, že vycházíme ze skutečnosti, že změny jsou nezvratné. To je poměrně tvrdé, je to bod, z kterého není návratu. Ale musíme být skutečně tvrdí, protože pokud si pracovníci budou myslet, že to půjde nějak ošidit, že to nějak ještě změníme, ústav vylepšíme, že tady přežijeme, tak ke změně nedojde. Bez lidí, kteří tam jsou, tu změnu neuděláme, nehledě na to, že v průběhu můžeme poškodit děti. V tom je vážnost naší situace, v tom je ta zodpovědnost. Co říká ministerstvo, jaké budou zákony, to už je mi za těch 22 let, co jsem v politice, jedno. Platí, že hledáš-li pomoc, najdi si ji na konci svého ramene, ve své hlavě.

Umění možného je v tom, že se pohybujeme v nějakých mantinelech, které třeba ovlivňovat nemůžeme, které mě štvou, ale přesto jsem povinen hledat pozitivní východiska, protože jinak jsem tam zbytečný a nemám tam co dělat. Potom tam pro mě práce není. Čili jsem říkal, že všichni souhlasíme s tím, aby umístování dítěte do ústavu bylo používáno jako poslední možnost. Všichni s tím souhlasíte? Oni řekli, že ano. Ale já jsem říkal, že všichni řekneme, ale ... Jak řekneme ale..., tak už to negujeme, protože to je, že vždycky s tím souhlasíme, ale ... Dnes jsem tady vymyslel jednu věc. Že vlastně můj pohled, to je úplně čerstvá věc, a myslím, že má hlavu a patu, že náš pohled, proč si nerozumíme, je pohled středostavovský. Jak tady sedíme, jsme středostavovští lidé. Máme se relativně dobře, máme uklizené kuchyně, jezdíme na dovolené, nutíme děti studovat, prostě střední stav. Ale my pak těžko doopravdy chápeme, co tady bylo citováno, že v té zakouřené maringotce to dítě může být šťastnější než v uklizené kuchyni. To je středostavovský pohled, ten řád a pořádek. A to je to, přece nepředáme dítě do rodiny, podívejme se, jak se naše děti mají pěkně, jak mají uklizené a jak je o ně postaráno. Pak jsem jim řekl, že za druhé nepomůže kupení výhrad. Máte-li za to, že jsme už v bodě, že to je nezvratné, tak musíme hledat cesty. A proto jsme tady, protože společně chceme najít správnou cestu. Cestu, která má být parametricky interpretovatelná a kde si každý najde své místo. To je přece zcela zásadní. Protože to, jak říkal pan Macela, my se vlastně máme rádi, ale nejedeme na stejné lodi. A já říkám, abychom nastoupili na jednu loď, i když ta loď má třeba díry, i když má špatný vítr, ale netaháme-li se o to, jestli půjde kormidlo doprava nebo doleva, jak natočíme plachtu, tak možná neztroskotáme. I když to vyloučit v tomto případě nemůžeme.

Další bod: je na nás volba přístupu. Odmítání není řešení, hledáme vlastní pozice. Hledání nemůže být hledání jednotlivce, protože to je hledání v systému, to je vlastně Komenský. Od jednoduššího ke složitějšímu, jak říkal Komenský. Je to hledání pro jednotlivá zařízení, pro jednotlivého člověka, využijme podpor – jakési podpory od MPSV. Co je nejdůležitější: náš úkol, směr a cíl je vytvořit společnou cestovní mapu. Vytvoříme cestovní mapu na základě principů, které si stanovíme, kdy budou reálné cíle ve vztahu k obecnému, kdy na konci budou jednotliví pracovníci, to, jak je využijeme. Mimo jiné neplatí, když se ptám, jak to bude financováno, převedou se peníze. Není to tak jednoduché, je to daleko složitější. Pardubický kraj dává do bývalých kojeneckých ústavů a do dětských domovů šedesát milionů korun. Což se zdá dost. Vezmeme šedesát milionů korun, dáme je sem a ono to bude fungovat. Nebude, protože víme, že transformační náklady budou veliké: souběh, zánik, vyvázání, péče. Do toho půjdou politické manévry, protože nepřátelé toho budou zneužívat. Budou říkat, že to rušíme, abychom se zmocnili pozemků a prodali budovu. V Praze se toto děje. Začne být velká „mela“. Abychom toho dosáhli, děláme rozsáhlé ekonomické a jiné analýzy. Vytvořili jsme skupiny pracovní a koordinační s politickým mandátem, protože to na krajích musí být

politicky kryto. Nemůže každý mluvit jinak, zvláště když je daná problematika pod třemi radními. Radní pro zdravotnictví má zcela jiné problémy (nemocnice krachují, jsou zadlužené, hledají se cesty). Ve školách se dělají velké manévry. Odbor sociálních věcí má tu roli, že my jim pomůžeme v plánování služeb. Trošku pikantní je, že v době kdy doopravdy máme problém s udržení stávajících služeb, máme plánovat služby nové. Třeba to tak nebude, že projekt, o kterém mluvíme, to nastaví tak dobře, že potíže nebudou.

Myslím si, že pro nás je to velká výzva. My, kteří do toho trošku vidíme, kteří v této oblasti pracujeme, bychom o té věci měli otevřeně mluvit, nikoliv ve frázích, nikoliv ideologicky. Protože to je trošku „baťuškářství“, obrací se to naruby, „my vám dítě nedáme“. Byli jsme v Německu, malé domovy tam jsou, také se k nim samozřejmě dopracujeme, ale chápete, že mluvím o věcech, o kterých se vlastně konkrétně do teď nemluvilo? Jestli říkal p. Macela, že jsme udělali 10 %, tak jsme udělali 10 % z toho manévru velkého, ale skoro 0 % z těch konkrétních procesů, které musíme nastartovat.

Miloslav Čermák
Karlovarský kraj

Na úvod bych rád řekl pár věcí i jako předseda Sociální komise Asociace krajů České republiky. Protože toto téma je průřezové a my se jím zabýváme i v oblasti sociálních věcí, takže nejdříve pár slov k problému obecně. Chtěl bych říci, že je to další etapa sociální reformy. Víte sami, jak dopadla první část. Já za kraje ČR musím říci, že jsem velmi rád, že tato transformace zatím vypadá, že by mohla mít smysl. Proto kraje ČR, momentálně pět krajů ČR, je v tuto chvíli v pilotním projektu k této věci a myslím si, že je to dobře.

Chci moc poprosit poslankyně a poslance sociálního výboru, aby dohlédli na to, aby se nestaly ty chyby, které se staly v první fázi sociální reformy, kdy živelně přecházely agendy. Vidíte sami, jak to teď vypadá na úřadech práce a jakým způsobem byla reforma pojednána. Myslím si, že je opravdu nutné, jelikož jde o děti, naši budoucnost, že pokud budou připomínky v rámci legislativního procesu, nemohou se vzít a hodit pod stůl. Toto je průřezové téma na spoustu let dopředu.

Je třeba vnímat práva dětí a naslouchat názoru těch, kterých se to týká. Hlavně se chci věnovat rizikům a tomu, co nám momentálně hrozí. Když se podíváte na to, jak dnes vypadají služby pro podpory rodin a dětí, bohužel síť služeb skoro neexistuje. Proto se bojím toho, aby se nezopakovala situace, která momentálně zuří v oblasti sociálních služeb, kde sociální služby kolabují. Máme tam také proces transformace. Byl bych nerad, aby to dopadlo podobně. Věřím, že ministerstvo ví, co dělá, má připravený projekt. Na úvodu spolupracujeme a věříme pevně, že se nechá doběhnout projekt, který je plánován na roky 2013 a 2014, pokud jsem dobře informován, a že až teprve projekt doběhne a budou z něj známy výstupy, budou realizovány zásadní věci. Pokud tomu tak nebude, tak zopakujeme to, co se děje v oblasti projektu Podpora procesů v sociálních službách, kde kraje ČR musely z projektu vystoupit, protože nebylo možné, aby se dělala reforma a projekt ještě dva roky běžel. Doufáme, že v tomto projektu, který se věnuje tomuto systému, budeme rovnoprávními partnery a budeme moci připomínkovat zásadní výstupy. Dávám velký důraz na to, aby návazné služby měly dostatek financí, aby fungovaly a abychom v nich mohli mít i odborníky, kteří této oblasti mohou pomoci. Považujeme za významné, aby se tomu věnovalo ministerstvo zdravotnictví. Je třeba odborníků z oblasti zdravotnictví. Mám dojem, že hlavním tahounem je MPSV. Byl jsem na naší komisi krajů pro školství, kde se o této věci mluvilo. Musím říci, že naši kolegové radní pro školství krajů ČR také moc informací nemají. Doufám, že se komunikace mezi ministerstvy zlepší a že se ministerstva budou domlouvat.

Velkým tématem tohoto procesu jsou pěstouni. Zažil jsem situaci, kdy byl prezentován tento projekt tak, že v projektu jde o jedinou věc. Zrušit dětské domovy, děti nechat rozebrat zaměstnanci a ukončit fungování dětských domovů. Je to velmi zjednodušené podání, které se nezakládá na pravdě. Samozřejmě vnímáme, že je jiná doba a že je nutné řešit všechno podle trendů, které momentálně jsou. Na druhou stranu si myslím, že nějaká zařízení asi zůstanou. Jsou i důvody, pro které musí děti v těchto zařízeních zůstat. Děti, které potřebují i podporu v oblasti zdravotnictví a nejsou v domovech jen z toho důvodu, že nemají rodinu. Chybí nám síť služeb odborníků, nemáme pěstouny. Velkou úlohou a výzvou tohoto projektu je připravit pěstouny. Ještě vyšší roli, kterou tam vidím, je hlavně pomoci rodinám, aby

dokázaly zvládnout výchovu, která není jednoduchá. S postupem techniky a vývoje je vychovávání dětí čím dál těžší, protože je spousta nástrah. Vím, že je nutné mít trpělivost a podpořit dospělé, kteří trpělivost nemají, aby svoji úlohu zvládli a aby děti nekončily v domovech.

Není zcela jasné, a to je asi úloha Ministerstva školství, jak bude vypadat transformace stávajících školských zařízení. Doufáme, že se podaří tento velký úkol zvládnout.

Pokud by někdo přišel s nápadem, aby byl z odborů krajů a měst vytržen OSPOD, tak je to konec odborů sociálních služeb na krajích, městech a obcích. Byl by konec veškeré sociální práce. Dnes jsou pracovníci OSPOD tak přetížení, že nejsou schopni dělat práci kvalitně. Naopak očekáváme, že OSPOD budou podpořeny a že budou mít podmínky, aby tuto těžkou práci zvládaly a dobře vykonávaly.

Na závěr bych chtěl říci, že kraje ČR chtějí v tomto projektu pokračovat, jsme rádi, že u toho můžeme být. Moc všechny prosím, abyste nemlčeli, připomínkovali a věřili, že s těmito připomínkami bude naloženo lépe než v oblasti sociální reformy číslo jedna, kde byly stovky připomínek hozeny pod stůl a nikdo s nimi nepracoval. Věřím, že tentokrát bude s připomínkami naloženo lépe a že jim bude dána patřičná vážnost.

Petr Zmuda
Dětský domov Karlovy vary a Ostrov

Chci věřit, že dětské domovy mají a budou mít své místo v systému péče o ohrožené děti. Věřím také, že většina zařízení našeho typu se snaží dělat svou práci co nejlépe.

Náš dětský domov měl donedávna kapacitu 72 dětí. Od 1. ledna letošního roku nám byla snížena na číslo 60. I po snížení kapacity patříme mezi větší zařízení našeho typu v ČR.

Již osmým rokem se snažíme v našem domově o změny, které nemají být jen změnou vývěsního štítu, ale o změny, které mají vést k vytvoření zařízení, které vedle rezidenční péče, která je a nejspíše bude ještě nějakou dobu spíše dominantní, přináší i další služby. Zejména systematickou práci s biologickou, popř. náhradní rodinou. Při naší práci vycházíme z přesvědčení, že ústavní výchova nemůže být nikdy, při nejlepší vůli, skutečně dobrým řešením. Mohou však nastat okamžiky, kdy pro danou chvíli, za daných okolností a na jasně definovanou dobu je to z hlediska zájmu dítěte řešení nejvhodnější. Odebrání dítěte z rodiny však musí být provázeno dalšími opatřeními. Pakliže je přikročeno k tak mimořádnému opatření typu nařízení ústavní výchovy, je třeba, aby splňovalo určitá kritéria, která by dle mého názoru měla být samozřejmostí. Stále neexistují standardy péče o děti umístěné mimo svou rodinu.

Náš dětský domov je tvořen sedmi rodinnými skupinami. Těchto sedm rodinných skupin není koncentrováno do jedné budovy či jednoho areálu, ale do několika odloučených pracovišť. Není to dílem náhody, ale cílenou strategií. Tři rodinné skupiny jsou umístěny v hlavní budově v Ostrově, kde máme vytvořeny v jedné budově zcela samostatné byty. Jedna skupina je umístěna v obci Mezirolí, dvě skupiny jsou umístěny v řadových domcích v Karlových Varech-Tašovicích. Jedna skupina je umístěna v Karlových Varech-Doubí. Jednotlivé „klasické“ skupiny doplňuje pět malometrážních bytů na území Karlových Varů, ve kterých se na samostatný život připravují již zletilí klienti. Pobývají v domově na základě tzv. smlouvy o prodlouženém pobytu. V těchto bytech se za asistence pedagoga připravují na samostatný život po opuštění dětského domova.

Ust. § 2 odst. 2. zákona č. 109/2002 Sb. říká, že zařízení poskytují péči jinak poskytovanou rodiči. Mimo jiné i proto je důležitou charakteristikou naší práce snaha o vytvoření rodinného klimatu, protože věříme, že jen to může přinášet přirozenost, autenticitu. Snažíme se ve všech oblastech běžného života o atomizaci relativně velkého zařízení na co nejmenší funkční celky rodinné skupiny. Nemáme na mysli jen samotné rozmístění rodinných skupin do různých lokalit. Nechceme mít totiž jeden velký domov, ale co nejvíce samostatné rodinné skupiny. Maximum kompetencí je delegováno na tzv. kmenové vychovatele jednotlivých rodinných skupin, ti jsou současně hlavními činiteli při práci s dětmi v dětském domově. Vedení domova práci rodinných skupin především koordinuje a metodicky vede. Způsob práce rodinných skupin v našem domově je založen na principech fungování „běžné“, byť početnější rodiny. Rodinná skupina dává dítěti jasná pravidla, hranice, pocit bezpečí. Současně dává dítěti dostatek prostoru pro seberealizaci a neformální aktivity. Základem pro každodenní sociálně-pedagogickou práci je tzv. spolužití

všedního dne. Každé dítě je dle svých možností a schopností plně zapojeno do každodenních činností spojených s chodem rodinné skupiny, jako je nákup, úklid, vaření atd. Samozřejmostí je podíl vychovatelů na všech těchto činnostech. V našem domově nenajdeme uklízečky, kuchařky, údržbáře. Všechny tyto činnosti si zabezpečuje každá z rodin zcela samostatně. Takto děti získávají přirozenou cestou potřebné návyky pro jejich další život. Dle našeho názoru takovýto způsob práce nevytváří skleníkové prostředí, učí děti samostatnosti, zodpovědnosti. Argument, se kterým se setkávám, že se z vychovatelů stávají uklízečky a kuchaři nemůže obstát.

Každá rodinná skupina hospodaří se svým vlastním rozpočtem, který je samozřejmě vytvářen dle pravidel hospodaření celého dětského domova. Snažíme se, aby materiálně-technické vybavení jednotlivých rodinných skupin odpovídalo běžnému standardu okolní komunity. Děti podporujeme ve vztahu s jejich vrstevníky ze škol, kroužků, oddílů. Při zájmových činnostech je plně využívána nabídka organizací a škol mimo dětský domov. Úkolem domova není suplovat tato zařízení.

Snažíme se způsob naší práce postavit na principech fungování početné rodiny. Přesto je třeba zdůraznit, že dětský domov v žádném případě nemůže nahradit, byť jen průměrně fungující rodinu. Snažíme se také systematicky pracovat s biologickou rodinou dítěte. Z celkové kapacity 60 dětí je asi 23 dětí v našem domově umístěných ze sociálních, byť někdy tzv. skrytě sociálních důvodů. Bohužel s délkou pobytu v zařízení klesá pravděpodobnost návratu dítěte zpět do původní rodiny. Rodiče, kteří často sami vyšli ze socio-kulturně nepodnětného prostředí, si na takovou situaci rychle navyknou. Tak se dostáváme do bludného kruhu. Proto je třeba, aby dětský domov přijal skutečně aktivní roli v co nejkratším termínu po umístění dítěte do zařízení.

Náš dětský domov v současné době systematicky pracuje s devíti rodinami čítající dvanáct dětí. Nutnou podmínkou spolupráce je samozřejmě absence zneužívání či týrání dítěte v rodině a zájem rodičů. Samozřejmostí jsou pravidelné návštěvy v rodině. Frekvence návštěv je individuální. Snažíme se rodinám pomáhat při řešení různých administrativních záležitostí. Řada rodičů jsou pologramotní lidé, mají problém v kontaktu s úřady. Snažíme se pomáhat při řešení výchovných obtíží. Také se snažíme pomáhat při zkontaktování organizací zabývajících se sociálně-aktivizačními službami, spolupráci se školou atd. Pomáháme např. při hledání předškolních zařízení. Často děláme prostředníky mezi rodiči a orgány státní správy, včetně odboru péče o děti. Také se snažíme o neformální setkávání s rodiči, se sociálními pracovníky, někdy s dětmi, abychom pomáhali řešit jejich situaci.

Závěrem mi dovoluji zdůraznit, že sebelepší ústavní péče má své nepřekročitelné limity. U každého dítěte svěřeného do naší péče, se pokusme sami sobě odpovědět na otázku, jestli skutečně děláme vše v nejlepším zájmu dítěte.

Patrik Matoušů

Výchovný ústav a středisko výchovné péče Klíčov

Tím, že tady vystupuji jako jediný zástupce z rezortu Ministerstva mládeže, školství a tělovýchovy, to není to, že jsem vybrán jako nejlepší zástupce. Prostě jsem byl vybrán a osloven. Nevím, jestli za to poděkovat, jestli za to být vděčný nebo ne, ale každopádně jsem tady a jsem rád. Vnímám toto setkání jako jedno z prvních, kdy byla možnost si navzájem, nebo je možnost, si navzájem vyměnit názory a trochu pohled na to, jak by měla z naší strany ústavní výchova probíhat nebo proč ta ústavní výchova má být. V první části před obědem musím říci, že náš rezort byl „pěkně vykoupán“. Měl jsem trochu pocit, že všechno je špatně, nejlepším výsledkem co bude, tak zrušit ústavní výchovu. Tak jako jsou špatné věci, tak jako jsou vynikající ústavy, výborné ústavy, doufám, že do nich patříme, nebo bychom chtěli patřit, tak jsou průměrné, podprůměrné nebo ty, které by měly být zrušeny. To samé platí pro náhradní péči, o které se teď hodně mluví, tzn. formou náhradních rodin, profesionálních pěstounů atd. Jsou vynikající, jsou průměrní, jsou špatní.

Kdybych věděl, jak to bude vypadat, tak bych si prezentaci připravil úplně jinak. Budu vzpomínat na to, co tady zaznělo a budu se snažit na to nějakým způsobem reagovat. První věc, kterou jsem vnímal, že pan Macela říkal, že je potřeba započít proces, kdy už nebude cesty zpět. Z toho mám trochu obavu. Vnímám to jako člověk, který se na to dívá trochu zvenčí, protože přece jenom kojenecký ústav, dětské domovy atd. mají jiného zřizovatele, maličko jiný přístup a náplň. Pro mě bylo trochu šokem, když jsem v televizi v jednom pořadu viděl, že v roce 2013 končí všechny kojenecké ústavy. Vůbec mě nenapadlo přemýšlet o tom, že by se jednalo o nějaké budovy atd., to já považuji za nějakou druhotnou věc, ale říkal jsem si, že pěstouni mohou fungovat už teď – a fungují. Kde najdeme tolik pěstounů. Není to apriorní, že bych říkal, že pěstouni nebo omezení ústavní péče, že je špatné, ale mám trochu obavu z toho, že uděláme „hurá akci“, kdy si najednou řekneme, že všechno přesuneme do pěstounské péče a tím se to vyřeší, všichni budou šťastní a spokojení. Na Ministerstvu školství byly už před lety vypracovány standardy. Potom skončily někde v zásuvce. Standardy jsou takové zaklínadlo. Zaklínadlo, že vytvoříme standardy a bude všechno fungovat. Mám pocit, že to vždy záleží na lidech. Kdysi mi kolega ukazoval řád útulku někdy z roku 1920. Pročítali jsme si to, bylo to úsměvné, byly tam věci, kde se může plivat, kde ne atd. Ale když jsem se na to podíval očima dítěte, které tam je, tak jsem si říkal, že pro něj je to mnohem směrodatnější, pochopitelnější, než to, co se snažíme vytvořit teď. Snažili jsme se vytvořit standard i pro ten řád. Ten řád je takový obsáhlý, že už se do něj nedívám pomalu ani já. Je to tam od personálního zabezpečení, po různé věci, ale přitom je potřeba, aby to bylo něco jednoduchého, nejlépe na jednu stránku, aby to bylo jasné. Aby tam byla jasná pravidla. Souhlasím s tím, co říkali mí předřečníci, kteří absolvovali dětský domov, že je špatně, když si někdo vytváří nějaké specializované řády a nějaké svoje představy. Neříkám, že jsem tím neprošel, tím projdou asi všichni a každý má pocit, že čím vytvoří lepší řád, lepší zázemí, že se problémy vyřeší. Nakonec zjistíte, že to vůbec není o žádném řádu. My jsme to teď zkusili a jakoby prvním půlrokem jsme zrušili řád na některých odděleních úplně a dali kompetence vychovateli. Vychovatel by měl vystupovat jako důvěrník, měl by vystupovat jako autorita, měl by si umět obhájit svoje opatření. Měl by umět komunikovat s klientem. Řád často svádí k tomu, že se schováváme za body, za řády, za opatření. Přitom děti to vnímají úplně jinak. Vzpomínám si, že jsme kdysi utvořili, protože jsme měli problémové děti, oddělení

v rámci našeho zařízení, kde to bylo pro problémové děti. Takové přísné, měli jsme propracovaný řád. Říkal jsem si, že tam bude asi problém někoho dostat, oni tam budou chodit za trest. Najednou se nám tam děti začaly samy hlásit. Tak jsme báдали, čím to je. Nakonec jsme zjistili, že je vůbec nezajímá žádný řád. Za první je zajímali lidé, kteří tam pracovali, za druhé pro ně bylo největší lákadlo, že je tam vana. Nově udělaná vana, nově udělané sociální zázemí. Klienty občas zajímá trošku něco jiného.

Snažil jsem se to maličko odlehčit, ale říkal jsem si, že těch metodických skupin, těch věcí, kdy se v rámci našeho rezortu scházeli odborníci a připravovali se věci, mám pocit, že už toho bylo hodně a najednou jsme trošku zapomněli na přímou práci s klienty, která mě nejvíc baví. Určitě se připojím k panu Macelovi s tou myšlenkou, že jsme asi možná časem unaveni, že se neustále něco mění, něco se zkouší atd. Bylo by asi potřeba, abychom se takhle více scházeli na nějakých neformálních setkáních a vyměňovali si zkušenosti. Jsou věci, které jakoby časem běží jako fámy, každý si k tomu rád přidá. Máme jednu uklízečku, kvůli tomu, když přijde kontrola, abych ji vykázal, protože podle zákona si děti nesmí uklízet samy. Trošku mi vstávaly vlasy hrůzou na hlavě, když jsem slyšel, že vychovatelé nebo ředitel dávali dětem pilulky, aby nezlobily. Aby to nevypadalo, že obhajují ústavní výchovu, tak v případě že se tady toto někde v zařízení dělo, tak měl okamžitě ředitel skončit, nebo měl být odvolán, nebo je to pomalu na trestní stíhání. My jsme tak kontrolování, beru čistě zařízení, které jsou zřizovány Ministerstvem školství, máme kontrolu téměř každý měsíc. Teď nám vychází statisticky každý měsíc. Ať je to od vnitřní kontroly, od auditu, od Ministerstva školství. I když vím, že ombudsman dělá přátelské návštěvy, tak to tak napůl bereme také trošku jako kontrolu. Takže ty ústavy, ta zařízení jsou kontrovaná. Usmíval jsem se, protože když přišla inspekce, tak si pracovníci vzali děti, tak jak to měli udělat zvlášť, aby zjistili, jak ten život v ústavu běží. Ti kluci přišli a byli strašně jakoby nadšení a říkali: „Pane řediteli, my jsme se Vás zastali. Oni se nás ptali, co tady děláme. My jsme říkali, že nic, že tady nesmíme nic dělat, že jenom pracujeme, protože jsme tady za trest“.

Naše zařízení je, pokud jde o ústavní výchovu, větší zařízení pro chlapce od 15 do 18 let, případně s prodlouženou ústavní výchovou s možným prodloužením do 19 let, nebo s dobrovolným pobytem do 26 let. Je zvláštní, že se bere za zcela normální, když je sedmnáctiletý kluk v rodině, že se začíná vymezovat vůči rodičům, vůči autoritám atd. Tohle bereme všichni, říkáme, že je to puberták. Najednou když tohle klient začne dělat vůči vychovatelům, vůči zařízení obecně, tak nerespektuje autoritu a v tom zařízení je něco špatně. Je potřeba vidět pohledy z obou stran. Jsme si vědomi, že některá zařízení jsou špatná, některá vynikající. Musím říci, že v zařízeních se toho hodně změnilo. Byl to tím, že se změnil třeba i ředitel nebo se změnil podmínky. Moc dobře jsme si vědomi, kde jsou naše slabiny, nebo kde jsou slabiny ostatních zařízení. Bylo mi líto, že najednou ústavní výchova byla něco špatného. Ústavní výchova nesmí být sama o sobě to jediné správné východisko při problémech s dítětem. Je to jedna malá část péče. Všichni bychom chtěli, aby děti zůstaly v rodinách. Snažíme se o to. Máme asi třetinu dětí na dobrovolném pobytu, máme starší děti 20, 22 let, další třetinu dětí máme v ambulantní péči a třetinu dětí na dlouhodobých pobytech u rodin. Dovolím si říci, že už konkrétně realizujeme nějaké cíle. Stojí nás to hodně kontrol a také hodně udání. Kvůli tomu, že děti necháváme doma, jsme měli hodně kontrol i z OSPOD, protože s tím nesouhlasí. Tím nechci říci, že by všechny OSPOD nebo kurátoři byli špatní, ale tak jako my jsou

dobří, vynikající, horší. Nejdůležitější asi je, jak je vůbec vnímaná ústavní výchova, jaké jsou očekávání v ústavní výchově. Jaké má očekávání jednak obecně společnost, jaké mají očekávání rodiče, klient, orgán sociálně-právní ochrany dětí, soud. Už první věc, která nás zarazí je, když dostaneme dítě s předběžným opatřením a víme, že je stanoveno jednání o ústavní výchově, tak my automaticky vezmeme to dítě a jedeme s ním k soudu. A tam se soudce zhrozí a řekne, že si nepřeje, aby bylo dítě u jednání. A první co si říkáme je, že se jedná o ně, tak by tam automaticky mělo být. Nevím, jestli jsou potřeba standardy nebo, jestli je to v lidech. I u těch kurátorů jsou kurátoři, kteří jezdí pravidelně za našimi kluky do rodin, pracují. Potom je skupina kurátorů, kteří vnímají ústavní výchovu jako trest. Musíme pracovat s rodinou. Strašně se mi líbilo, když tady někdo říkal, že je potřeba pracovat s rodinou a s klientem ještě než skončí ústavní výchovu. Od toho já vnímám, že ta ústavní výchova je, abychom pracovali se selháním. Zkoušet to desetkrát, stokrát, tisíckrát – to je jedno. Musíme dát prostor jak rodině, tak tomu dítěti. Musíme dělat všechno možné proto, abychom se pokusili pro každého vytvořit alternativu. Od toho vznikly individuální vzdělávací plány, výchovné plány, od toho jsou, abychom se snažili každému přizpůsobit.

Jsme přímo řízená organizace, která vznikla v roce 1984. Naším zřizovatelem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Součástí našeho zařízení, ještě před rokem 1989, bylo historicky první středisko výchovné péče. Po r. 1989 začala střediska výchovné péče vznikat v rámci celé republiky. Nedílnou součástí musí být i škola. Nesnažíme se děti separovat. Mluvím hlavně o škole, která je zřízena nejvíce u střediska výchovné péče, tzn., když k nám chodí děti do stacionáře, přijdou ráno do školy, jsou ve škole, potom jdou na odpolední program a vrací se domů. Tak je to i u preventivně-výchovné péče. Děti jsou zde dva měsíce, potom se vrací domů a do své školy. Další součástí je praktická škola a střední škola neboli odborné učiliště. Na kapacitu dětí má škola v každém ročníku šest míst. Asi 20 % dětí v prvním a druhém ročníku chodí k nám do školy, ostatní chodí do škol po celé Praze.

K nám se děti nejčastěji dostávají v 16, 17 letech. V tomto věku nelze mluvit o převýchově. Můžeme mluvit o navázání vztahů, o důvěře. Můžeme mluvit o narovnání vztahů v rodinách. Dospěli jsme k tomu, že i když dítě zlobí, nezakazujeme mu navštěvovat svou rodinu. Z našeho zařízení jezdí na dovolenku asi šest chlapců. Naopak se snažíme chlapce donutit, aby neztratili kontakt s rodinou. Některé rodiny jsou rády, že se chlapce zbaví. Najednou jsou v šoku, že ten kluk má osmnáct a že by se měl vrátit domů. V průběhu ústavní výchovy je důležité pracovat na tom, aby klient byl neustále v kontaktu s rodinou. Ať už jsou to pravidelné návštěvy bez omezení, dovolenky atd.

Náš výchovný ústav má kapacitu 64. Z toho je 44 lůžek a 20 míst v ambulantní péči výchovného oddělení. Výchovný ústav má šest samostatných oddělení. Nebudu mluvit o věcech, které asi fungují v hodně zařízeních, tzn. samostatná oddělení, která mají své vychovatele, vybírají si své spolupracovníky, hospodaří se svými penězi, rozhodují o dění na skupině. Takže já jako ředitel tam spíše vstupuji a dávám zpětnou vazbu nebo se s nimi účastním nějakých programů. Každé oddělení musí být samostatné. Jak dětský domov, tak jakýkoliv dětský ústav nemůže fungovat jako celek. Nedovedu si představit, že by najednou čtyřicet dětí fungovalo jako celek. To s sebou přináší i to, že zařízení jsou finančně náročná. Částka na pobyt klienta se ročně pohybuje od 400 000,- do 600 000,- Kč. Zní to jako hodně peněz, ale vezměte

si, že tři čtvrtě z toho je určeno na platy. A teď, když si vezmete, když chcete dělat kvalitní péči, kolik je vychovatelů nebo pracovníků na jedno oddělení, tzn., že máte na oddělení tři výchovné odborné pracovníky plus nočního vychovatele, kteří zajišťují provoz nonstop, tak je to tak akorát. Někdy mám pocit, že jakmile chceme, aby děti chodily každé do jiné školy, tzn., že každé jinak odchází ráno, každé jinak přichází, někdy se z vychovatele stane pomalu vrátný, který zapisuje příchody a odchody. Což je samozřejmě špatně.

Čtyři pobytová oddělení máme dislokovaná v Praze, jedno pobytové oddělení máme v detašovaném pracovišti v Křešíně. Bylo tam zaznamenáno několik stížností, které byly prošetřované, protože my jsme byli k těm klukům tak „zlí“, protože jsme chtěli, aby si sami topili, vařili, všechno dělali samozřejmě dohromady s vychovateli. Tohle už máme naštěstí za sebou a je to bráno jako běžný standard. Snažíme se, aby i jakoby ta péče byla nějak časově omezena na co nejkratší dobu. Pak se to dítě vrací k nám nebo do rodiny. V Praze máme k dispozici dva sociální byty, kde žijí klienti sami. Jsou to klienti, kteří jsou starší osmnácti let. Ještě máme specializované oddělení pro dospělé klienty. Jedná se o dobrovolné pobyty. Podmínkou je pobyt bez drog apod., ale nejdůležitější podmínkou je studium.

Evidenční stav dětí se pohybuje se kolem 60 až 100. Na základě soudního nařízení je v zařízení 45 dětí, na základě smlouvy o dobrovolném pobytu 15 dětí, v ambulantní péči máme 14 dětí. Ambulantní péče je sepsaná s klientem, jeho rodiči, popř. s orgánem sociálně-právní ochrany dítěte. Při dlouhodobých pobytech mimo zařízení nepožadujeme souhlas OSPOD, protože ze zákona, pokud se klient připravuje na budoucí povolání, ředitel může uzavřít smlouvu o tomto pobytu.

Hodně jsme se věnovali „útěkářům“. Často je hodnoceno zařízení podle toho kolik mají „útěkářů“. Málo kdo si uvědomuje, že tři čtvrtě klientů je doma. Snažíme se navázat kontakt s dítětem, pracovat s ním v rodině atd. Musím pochválit veřejného ochránce práv a paní Zdražilovou, že byli první, kteří nám dali písemně, že je tato praxe dobrá a že je dobré v ní pokračovat, tzn. pracovat s dětmi, které jsou na útěku, kontaktovat je a pracovat s nimi v rodinách. Máme jednoduché motto, že jakýkoliv kontakt je lepší než žádný. To znamená, že jsme přijali i to riziko, kdy dítě odhlašujeme z útěku, kontaktujeme rodiče. Měli jsme případy, kdy měla dívka sedmnáct let, už žila s partnerem, rodiče s tím souhlasili. Já vím, že to zní hodně divoce, ale když tady toto zakázete nebo obecně, když ten výchovný ústav, nebo jakékoliv zařízení, funguje na principu zákazů, nařízení atd. v závěru zjistíte, že nic z toho nefunguje. K nám se dostávají děti, kdy došlo k nějakému selhání. Dostávají se k nám v sedmnácti letech a my jediné co můžeme v tuhle chvíli udělat, nebo co se snažíme udělat je, navázat nějaký vztah, být mu průvodcem a dát mu x možností, v kterých mu můžeme být nápomocni. Je pravda, že ze začátku je zpětná vazba od kurátora, že dítě od nás pořád utíká, to je první fáze. Potom nastane to, že dítě najednou chce v ústavu zůstat, třetí fáze, že tam chce být už dobrovolně. Dobrovolné pobyty máme rádi z toho důvodu, že potom ostatní kluci, kteří tam jsou v rámci nařízení ústavní výchovy, tak najednou jim to začne vrtat hlavou a říkají, jak to, že oni tady chtějí být a každý, kdo přijde do výchovného ústavu, tak většinou chce být co nejdřív venku. Nebo jeho sen je tam nebyť. Nejtěžší je asi překonat ten prvotní odstup ze všech stran.

Využíváme techniku. První věc, kterou jsme vyzkoušeli, je otevření informací kurátorům a OSPOD. Automaticky jim každý týden chodí veškerý soupis o dění jejich klienta e-mailem a mají přístup do našeho programu. Mají přístup jen k informacím o svém klientovi, mohou se podívat, co se s ním děje atd. Je to otevřený systém, tzn., že tři čtvrtě kurátorů to kvituje, ale my tím ukazujeme to, co se nám povedlo, ale i svoje chyby. Už se nám vícekrát stalo, že kurátor využil něco proti nám. Ale i když nás to někdy štve tak si myslím, že ta otevřenost je nutná.

Snažíme se pracovat s rodinou klienta i kurátory. Měli jsme ambice pořádat pravidelné rodičovské skupiny atd. Z šedesáti rodičů reagovalo pozitivně asi pět, zájem je minimální. Snažíme se rodiče vtáhnout do dění, alespoň tím, že jezdíme do rodin, zveme si rodiče, pravidelně každý týden jim posíláme krátkou SMS zprávu s hodnocením dítěte. Rodič okamžitě zavolá, je rád, že dítě dostalo třeba jedničky ve škole, je rád, že se klukovi něco povedlo. Naopak, když nastal nějaký průšvih, tak zavolají a chtějí to řešit. Ne všichni, ale bereme spolupráci s rodiči za dost důležitou.

Asi před deseti lety jsme udělali čtrnácti denní experiment, kdy jsme zrušili řád. Kluci neměli povinnost chodit do školy, neměli programy, sami si nakupovali, sami vařili, nemuseli uklízet atd. Potom jsme to s nimi vyhodnocovali. Říkalo se, že děti u sebe nemohou mít občanské průkazy, budou je ztrácet. Oni je ztrácejí a musí se naučit, aby si je vyřídili. Musí dostat jakoby tu zpětnou vazbu. Pracovníci se diví, že klient si jde občanský průkaz vyřídít sám, my stojíme někde opodál, aby si to zažil, aby i on vysvětloval, proč to ztratil atd. Všem klientům jsme zřídili bankovní účty, aby se naučili pracovat s bankovním účtem. Ze začátku jsme jim neomezovali kapesné, všechny peníze jsme tam posílali, aby si s tím sami hospodařili. Nkteří byli schopní třikrát denně, protože je to bavilo, zjistit zůstatek na účtu. I když jsme jim to řekli předem, tak museli poznat tu zkušenost, že za každé zjištění, jim bylo odečteno dvacet korun. Musíme je naučit na reálný život. Na víkendy jsme zřídili kupóny. Chlapci si nakupují sami. Schválně jsme je nekontrolovali, protože si chlapci musí zažít to, že dostanou kupon v hodnotě osmdesáti korun. Ráno ho celý utratí a celý zbytek dne nemají co jíst. Někteří rodiče nebo OSPOD si na nás stěžovali, ale klienti musí zažít to, že když peníze utratí, tak další nedostanou. Dostáváme se do pozice, kdy musíme obhajovat naši praxi, naše postoje. Někdy je to vnímané, když to přeženu, že jsme líní, že je nám to jedno, že nás to nezajímá. Většinou první otázky jsou: „Jak je možné, že chlapec měl u vás drogu?“ Děláme pravidelné odběry, takže to zjistíme, ale není možné, jakmile mají kluci samostatný pohyb, je prohlížet. Musíte pracovat s tím, aby se naučili situace zvládnout. Běžná otázka je, jak to, že od nás chlapci utíkají. Nemáme mříže, paradoxně máme zamřížovaný hlavně provoz. Většinou klienti zlobí, dají se do výchovného ústavu a odpovědnost se přesouvá na výchovný ústav. Potom se všichni ptají, jak je možné, že když je u nás, je tak častokrát venku atd. Pro kluky je pak těžká konfrontace, když chodí do škol mimo – do učilišť, mají svá děvčata, musí chodit nějak oblečení atd., aby zapadli mezi vrstevníky.

Závěrem bych chtěl říci, že jsem rád za tuhle schůzku. Je plno věcí, které tady zazněly na ústavy nebo na zařízení, Je trošku nebezpečné, aby se paušalizovalo. Byl bych rád, kdyby se vycházelo z „dobré praxe“, kdyby se dávaly příklady „dobré praxe“ a kdyby se veškeré věci, které nás čekají a které bychom chtěli změnit, abychom neměnili „od stolu“, ale minimálně změny uskutečňovaly formou nějakého experimentálního ověřování, což kdysi bylo. Měli bychom z něčeho vycházet.

**ROZSUDKY EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA
WALLOVÁ A WALLA A HAVELKA A OSTATNÍ PROTI ČESKÉ REPUBLICE:
PRINCIPY, IMPLEMENTACE, DŮSLEDKY PRO PRÁVO A PRAXI V ČESKÉ
REPUBLICE**

KANCELÁŘ VLÁDNÍHO ZMOCNĚNCE PRO ZASTUPOVÁNÍ PŘED ESLP

***

I. ROZSUDKY ESLP: *WALLOVÁ A WALLA A HAVELKA A OSTATNÍ PROTI ČESKÉ REPUBLICE*¹

A) *SHRNUTÍ SKUTKOVÝCH OKOLNOSTÍ*

a) *Wallová a Walla proti České republice*

- V návaznosti na návrh orgánu sociálně-právní ochrany byla počínaje rokem 2000 nařízena ústavní výchova nad pěti dětmi stěžovatelů. Ústavní výchova dvou dětí byla zrušena v roce 2006, další z nich mezitím dosáhlo zletilosti. V roce 2005 byly dvě zbývající děti svěřeny do společné pěstounské péče, která dosud trvá.

- Rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy byla zdůvodněna tím, že rodina neměla k dispozici trvalé a vhodné bydlení. Dle soudů prostředí, v němž stěžovatelé se svými potomky pobývali (výkupna sběrných surovin), ohrožovalo zdravý vývoj dětí a nezabezpečovalo jejich řádnou výchovu. Stěžovatelé zároveň neprojevili dostatek aktivity ohledně zajištění řádného bydlení a dlouhodobě neměli ani trvalé zaměstnání.

b) *Havelka a ostatní proti České republice*

- Tři děti stěžovatele byly rozsudkem z června 2004 ve spojení s rozsudkem odvolacího soudu z dubna 2005 dlouhodobě svěřeny do ústavní výchovy.

- Svěření dětí do ústavní výchovy bylo soudy zdůvodněno nedostatečnou péčí ze strany otce, který v důsledku absence trvalého příjmu nebyl s to pro rodinu zajistit odpovídající bydlení. Z bytu, kde stěžovatelé přebývali, jim byla pro neplacení účtů odpojena elektřina i plyn a z důvodu neplacení nájemného začala rodina posléze čelit hrozbě vystěhování. Orgán sociálně-právní ochrany dětí nadto registroval zprávy o údajném nadměrném užívání alkoholu otcem.

B) *ODŮVODNĚNÍ OBOU ROZSUDKŮ ESLP A Z NICH VYPLÝVAJÍCÍ ZÁSADY*

a) *Wallová a Walla proti České republice*

- ESLP shledal jednomyslně porušení práva stěžovatelů na rodinný život ve smyslu článku 8 Úmluvy. Přitom konstatoval:

- Opatření spočívající v rozdělení rodiny je velmi citelným zásahem do práva na respektování rodinného života a jako takové se musí zakládat na dostatečně závažných důvodech. Přitom jediným důvodem, na němž spočívalo rozhodnutí o odnětí dětí z péče stěžovatelů, zde byla jejich neschopnost zabezpečit trvalé a

¹ Rozsudek č. 23848/04 ze dne 26. 10. 2006 a rozsudek č. 23499/06 ze dne 12. 6. 2007.

adekvátní bydlení. Jednalo se tak o materiální nedostatek, který vnitrostátní orgány mohly a měly překonat jinými prostředky než rozdělením rodiny, jež bylo až příliš radikálním opatřením. Důvody uvedené vnitrostátními soudy nebyly dostatečné pro to, aby ospravedlnily tak závažný zásah do rodinného života jako umístění do ústavní výchovy.

- Článek 8 Úmluvy ukládá vnitrostátním orgánům kromě povinnosti nezasahovat do rodinného života též určité pozitivní závazky směřující k zajištění účinného respektování práva jednotlivců na rodinný život. Těm však zde vnitrostátní orgány nedostály. I dle vnitrostátního práva bylo mj. úkolem orgánů sociálně-právní ochrany dětí napomáhat osobám čelícím potížím tohoto druhu, jež se samy dostatečně neorientují v systému, vést jejich kroky a poskytovat jim nutnou součinnost, pokud jde o různé druhy sociální podpory, možnost získat sociální byt či jiné příležitosti k překonání jejich obtíží. Příslušné orgány se však v daném případě pouze spokojily s tím, že sledovaly úsilí stěžovatelů o nápravu vlastní situace a zasazovaly se o odnětí dětí a jejich svěření do ústavní výchovy, aniž samy vykázaly konstruktivní přístup a vážné úsilí ve snaze napomoci stěžovatelům překonat jejich svízelné materiální podmínky a zajistit tak co nejrychlejší opětovné sjednocení celé rodiny.²

b) Havelka a ostatní proti České republice

- ESLP i v tomto případě konstatoval porušení článku 8 Úmluvy z důvodů obdobných těm uvedeným ve vztahu k věci *Wallová a Walla proti České republice*.

- Nadto ESLP uvedl, že hrozba ztráty přístřeší nebyla bezprostřední, neboť příkaz k vystěhování stěžovatelů z bytu nabyl právní moci až během projednávání věci v odvolacím řízení. Stěžovatelům nebylo nabídnuto žádné náhradní ubytování. Ačkoli se otci dětí ze strany příslušného městského úřadu dostávalo po řadu let finanční výpomoci ve formě sociálních dávek, měly mu orgány sociální ochrany též poradit, jakými dalšími způsoby by mohl překonat své obtíže. Vnitrostátní orgány před nařízením ústavní výchovy nezhodnotily méně omezující alternativy předvídané zákonem o rodině.

- ESLP dal stěžovatelům za pravdu také co do námitek vůči procesním aspektům věci. Za politováníhodnou označil skutečnost, že orgán sociálně-právní ochrany, který podal návrh na svěření dětí do ústavní výchovy, byl v tomto řízení zároveň ustanoven jejich opatrovníkem. Se stejným odsudkem se setkala okolnost, že děti, ačkoli již v dané době dosáhly věku mezi jedenácti a třinácti roky, nebyly soudy přímo vyslechnuty a že otec byl odvolacím soudem vyslechnut až ve chvíli, kdy jeho děti byly již po dobu jednoho roku umístěny v dětském domově.

- Umístění dětí do ústavní výchovy tak nebylo „nezbytné v demokratické společnosti“, protože porušilo článek 8 Úmluvy.

---

² Závěry ESLP tu mj. poukazují na skutečnost, že zásadním zásahem do práva na soukromý a rodinný život může být nejen ústavní – institucionální výchova, ale i pěstounská péče, neboť i ta vede k odloučení a narušení vazeb mezi biologickými rodiči a dětmi.

II. ZÁVAZNOST ROZSUDKŮ ESLP PRO ČR

- Odsuzující rozsudek ESLP je závazný pro žalovaný stát.³ Vyplývá z něj mimo jiné povinnost státu učinit pod dohledem Výboru ministrů Rady Evropy vhodná obecná opatření k nápravě. Ta mohou mít mj. podobu legislativních změn či metodických usměrnění a mají zabránit opakování porušování Úmluvy do budoucna ve skutkově obdobných věcech a tím předejít dalším odsuzujícím rozsudkům ESLP.

- Taková opatření mohou být nezbytná zejména tehdy, pokud porušení Úmluvy vyplývá z určitého „systémového“ problému. Přitom domněnku, že odebrání dětí z péče rodičů a jejich umístování do ústavní péče představuje v České republice systémový problém, podporuje např. analýza Ministerstva vnitra z roku 2007,⁴ čehož si v rámci dohledu nad výkonem obou rozsudků povšiml i Výbor ministrů Rady Evropy.

III. DOSAVADNÍ PRŮBĚH IMPLEMENTACE

A) *INFORMOVÁNÍ O ROZSUDCÍCH*

- O rozsudcích byly standardně informovány orgány, které v obou konkrétních případech jednaly. Nad rámec toho Ministerstvo spravedlnosti (MSpr) v únoru 2010 rozeslalo informaci o rozsudcích a důsledcích pro soudní praxi na všechny okresní a krajské soudy s apelem na respektování zásad vyplývajících z rozsudků.

- MPSV vydalo směrnici pro obce a příslušné orgány státní správy, ve které rozebírá rozsudek *Havelka* a v jeho světle upozorňuje na problematické aspekty české praxe. Proběhly i další informační aktivity (Doporučení pro obce z roku 2009, zpracované Kanceláří veřejného ochránce práv a Ministerstvem vnitra).

B) *ZOHLEDNĚNÍ ROZSUDKŮ V JUDIKATUŘE ČESKÝCH SOUDŮ*

- Ústavní soud opakovaně zrušil rozhodnutí obecných soudů, která mohla vyústit v dlouhodobé odloučení dětí od jejich biologických rodičů. V odůvodnění přitom Ústavní soud výslovně odkázal na rozsudky ESLP *Wallová* a *Havelka* a v nich obsažené zásady (viz např. nález ze dne 10. října 2007 sp. zn. 838/10, ze dne 2. dubna 2009 sp. zn. II. ÚS 1945/08, ze dne 13. dubna 2010 sp. zn. II. ÚS 485/10 a ze dne 20. července 2010 sp. zn. IV. ÚS 2244/09).

- Ústavní soud v těchto kauzách mj. deklaroval, že: *„zájem dítěte, aby mělo zajištěnu „kvalitní“ soudobou péči (z hlediska materiálního), nemůže bez dalšího převážit nad jeho zájmem a právem, aby bylo vychováváno vlastními rodiči. Jinými slovy řečeno, odnětí dítěte rodičům z důvodu ohrožení na životě nemůže být v demokratické společnosti založeno pouze na srovnání předpokládané životní úrovně dítěte s úrovní, kterou by v rámci společnosti mohlo dosáhnout jinde.“* Jinde vyslovil politování, že ve věci mohl být *„hmotný nedostatek příčinou tak drakonického odloučení rodiče od dítěte, když právě hmotná nouze je, v porovnání s ostatními důvody, ze strany státu problém efektivně řešitelný“*.

³ Viz např. usnesení Ústavního soudu ze dne 26. února 2004 sp. zn. II. ÚS 604/02 nebo článek 46 Úmluvy.

⁴ Viz dokument Ministerstva vnitra „Hodnocení systému péče o ohrožené děti“, zveřejněný dne 16. října 2007.

- Rozsudky *Wallová a Havelka* výslovně zohlednil Nejvyšší soud ve stanovisku občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 8. 12. 2010 k rozhodování soudů ve věcech nařizování ústavní výchovy z důvodů materiálních nedostatků rodiny, zvláště pak jejich špatných bytových poměrů (sp. zn.: Cpjn 202/2010). Stanovisko výslovně uvádí, že: „*důvodem pro nařízení ústavní výchovy dítěte nemohou být samy o sobě materiální nedostatky rodiny, zvláště pak její špatné bytové poměry*“.

C) AKČNÍ PLÁN VÝKONU ROZSUDKŮ

- Jako výsledek několika meziresortních jednání konaných pod záštitou Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) bylo přijato usnesení vlády ze dne 7. prosince 2010 č. 882 „k Obecným opatřením k výkonu rozsudků Evropského soudu pro lidská práva - prevence odebrání dětí z péče rodičů ze sociálně ekonomických důvodů“.

- Tento „akční plán“ stanoví seznam úkolů pro jednotlivé resorty. Jedná se o úkoly legislativní i nelegislativní povahy zaměřené na pozitivní změnu soudní a správní praxe včetně výslovného zákazu umístění dětí do ústavní výchovy čistě z důvodů materiálních problémů rodiny. Plán obsahuje harmonogram, který vesměs nepřekračuje rok 2011.

- MPSV nyní provádí analýzu plnění úkolů jednotlivými resorty.

- Za resort MSpr lze uvést, že schválené znění nového občanského zákoníku, které má nabýt účinnosti od 1. ledna 2014, v § 971 odst. 3 stanoví: „*Nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.*“

- MSpr dále připravilo novelu § 100 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, za účelem revize a prohloubení úpravy podmínek účasti dítěte v občanském soudním řízení. Podle navrhované právní úpravy by dítěti mělo být umožněno, aby si podle své vůle zvolilo osobu, které důvěřuje, tzv. *důvěrníka*, která bude osobně přítomna výslechu dítěte.

- Na odborné úrovni je dále diskutována otázka výslovného zakotvení povinnosti specializace soudních oddělení na občanskoprávním úseku v řízení ve věcech péče o nezletilé.

- V gesci MPSV probíhala dále v minulém roce příprava související novelizace zákona o rodině a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

IV. DOPAD NA PRAXI A HODNOCENÍ ZE STRANY VÝBORU MINISTRŮ RE

- Otázkou zůstává, nakolik se výše uvedené legislativní změny či vývoj judikatury Nejvyššího soudu a Ústavního soudu již relevantním způsobem plošně projeví na obecné soudní a správní praxi a zda již do budoucna nehrozí další extenzivní umístování dětí do ústavní péče.

- Pokud jde o hodnocení výkonu rozsudků ESLP ze strany Rady Evropy, dohled nad výkonem dosud nebyl ukončen, lze očekávat, že by se tak v dohledné době mohlo stát, a to navzdory trvalému neúspěchu snah o sloučení rodičů a dětí v obou konkrétních případech.